

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Diplomová práce

2022

Bc. Renata Součková, DiS.

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Sociální práce s rodinou

Bc. Renata Součková, DiS.

*Příběhy návratu dětí z pěstounské péče do původní
rodiny z pohledu pěstounů*

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

2022

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Příběhy návratu dětí z pěstounské péče do původní rodiny z pohledu pěstounů* vypracovala samostatně a všechny použité zdroje jsem uvedla v bibliografickém seznamu.

V Havlíčkově Brodě dne 18. 4. 2022

Renata Součková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Haně Šlechtové především za trpělivost, ochotu, užitečné rady a podporu. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a svým přátelům, kteří mi pomáhali a podporovali mě po celou dobu studia.

Obsah

1	Úvod.....	3
2	Druhy pěstounské péče a její specifika	5
2.1	Dlouhodobá pěstounská péče.....	5
2.2	Pěstounská péče na přechodnou dobu	6
2.2.1	Kontakt rodiny pěstounské s rodinou biologickou.....	7
3	Zánik pěstounské péče	10
3.1	Návrat dítěte do biologické rodiny	10
3.1.1	Proces návratu dítěte do biologické rodiny	11
3.1.2	Rizika návratu dětí do biologické rodiny	12
3.1.3	Rizika na straně pěstounů.....	13
4	Psychologické aspekty pěstounské péče	14
4.1	Citové přilnutí.....	15
4.2	Vztah mezi pěstounem a dítětem	16
4.3	Psychologická specifika na straně pěstounů a otázka profesionality....	17
5	Příběhy pěstounů – předávání dětí do biologické/původní rodiny při ukončení pěstounské péče	20
5.1	Výzkumná metoda	20
5.2	Výběr a popis výzkumného souboru	21
5.3	Popis sběru dat	23
5.4	Analýza získaných dat	25
5.5	Výsledky zkoumaných oblastí a jejich interpretace.....	25
5.5.1	Obavy pěstounů z návratu dítěte do biologické rodiny.....	27
5.5.2	Vnímání odchodu dítěte pěstouny a ostatními členy rodiny pěstouna	29
5.5.3	Citová vazba, vztah dítě – pěstoun.....	31
5.5.4	Návrhy pěstounů na usnadnění přechodu dětí zpět do biologické rodiny	33

5.5.5	Zhodnocení bezpečnosti návratu dítěte do biologické rodiny.....	35
6	Doporučení.....	37
7	Závěr.....	42
8	Bibliografický seznam.....	44

1 Úvod

Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné péče. O pěstounství pojednává nejen zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, nýbrž i zákon č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. Tento konkrétní druh náhradní rodinné péče můžeme dále dělit na pěstounskou péči na přechodnou dobu a pěstounskou péči dlouhodobou. Pěstounská péče bývá upřednostňována před ústavní výchovou. Délka jejího trvání je různá, nejdéle však může být dítě svěřeno do péče pěstouna do dovršení zletilosti. Pěstounská péče však může být zrušena již mnohem dříve, např. v případě, kdy bude prostředí biologické rodiny pro dítě opět bezpečné, nebo v případě zániku pěstounské péče na základě rozhodnutí soudu z jiných důvodů.

Ačkoliv je pěstounská péče diskutovaným a celkem probádaným tématem, domnívám se, že se v něm nachází i místo zčásti nepokryté. Za částečně nepokryté místo v odborné literatuře vnímám vracení dětí z pěstounské péče. Většina odborné literatury, kterou lze k danému tématu nalézt, je především zahraniční. Cílem této diplomové práce je tedy zmapovat návrat dětí z pěstounské péče z pohledu pěstounů. Výzkum bude probíhat pomocí kvalitativní metody, konkrétně polostrukturovaného rozhovoru, který umožňuje odкрыtí témat, která by při rozhovoru strukturovaném mohla zůstat skryta. Jednotlivé rozhovory budou probíhat nejen s pěstouny na přechodnou dobu. Některá doporučení pro praxi, která z výzkumu vycházejí, byla konzultována s jedním z odborníků, kteří se pěstounské péči věnují.

Tato diplomová práce se dělí na kapitoly připravující koncepci výzkumu a kapitoly zaměřené na metodologii a prezentaci výzkumných zjištění. Část práce připravující koncepci výzkumu využívá odbornou literaturu z oblasti psychologie, sociologie a sociální práce. Dále jsou do diplomové práce zahrnuty především legislativní prameny, ale i metodiky zabývající se náhradní rodinnou péčí. V části práce, která se zabývá samotným výzkumem, jsou pak využívány metodiky kvalitativního výzkumu.

Za hlavní a nejdůležitější část této diplomové práce je považována kapitola zabývající se doporučeními pro praxi. Tato doporučení by mohla pomoci usnadnění celého procesu návratu dětí do biologické rodiny, a to nejen pro pěstouny, ale také pro biologické rodiče a dítě samotné.

2 Druhy pěstounské péče a její specifika

První kapitola této diplomové práce je zaměřena především na popis pěstounské péče, ale i na její zhodnocení a aspekty, a to nejen psychologické, neboť ty budou rozebrány v samostatné kapitole. V této kapitole a následujících podkapitolách bude také rozebrán postupný vývoj pěstounské péče, nikoliv však její historie.

Následující kapitoly jsou zaměřeny nejen na popis druhů pěstounské péče, avšak zejména na její specifika. Kapitoly budou pojednávat mimo jiné o návratu dítěte do biologické rodiny a s tím spojenými psychologickými aspekty. Tyto aspekty se nevztahují pouze na dítě samotné, ale i na biologickou rodinu a zejména pěstouny, neboť na ně je celá diplomová práce zaměřena.

2.1 Dlouhodobá pěstounská péče

Záměrem a nadějí dlouhodobé pěstounské péče je, že dítě najde primární zdroj bezpečí v rodině pěstounské a kontakt s rodinou biologickou má být již poté činěn s velkou opatrností. Důležité je zhodnotit, jaký přínos má pro dítě kontakt s biologickými rodiči. Častá myšlenka nejen laické společnosti, že děti potřebují znát svoji biologickou rodinu, není platná v případě, že rodina pěstounská dítěti poskytuje plný pocit stálosti a bezpečí (Sobotková, Očenášková, 2014, s. 42).

V tiskové zprávě (2010) Plívová uvádí, že počet dětí v pěstounské péči stoupá. „*Od roku 1993 do roku 2009 bylo v České republice svěřeno do pěstounské péče 15 984 dětí, tj. průměrně 940 dětí ročně. Každým rokem až na výjimky se počet dětí umístěných do pěstounské péče zvyšoval, v roce 1993 jich bylo umístěno 656, zatímco v roce 2009 jich bylo 1568.*“ Dále uvádí, že cílem MPSV je pěstounskou péči ještě více posílit (Plívová, MPSV, 2010). Pozoruhodné však je, že např. v roce 2014 bylo do pěstounské péče umístěno 2218 dětí, což je nejvíce dětí od roku 1993. V roce 2020 však bylo dětí umístěných do pěstounské péče pouze 1722, což není o mnoho více než v roce 2010, kdy vyšla výše zmíněná tisková zpráva, neboť v daný rok do péče pěstounů bylo svěřeno 1499 dětí. Zaměříme-li se na roky 2014 a 2020, můžeme si povšimnout, že ačkoliv byl rok 2014 nejplodnějším, co se dětí umístěných do pěstounské péče týče, bylo dětí umístěných v ústavní a ochranné výchově více než v roce 2020. K 31. 12. roku 2014 bylo v ústavní a ochranné výchově 6451 dětí. V roce 2020 bylo dětí v ústavní a ochranné výchově pouze 5993. Podíváme-li se na rok

2011, v ústavní a ochranné výchově bylo dětí celkem 8622. Z toho tedy vyplývá, že zájem o pěstounskou péči se bohužel nikam neposouvá, ne-li klesá. Zároveň však celkově klesá počet dětí umístěných v ústavní a ochranné výchově (MPSV, 2011, 2014, 2020).

Pro účely naší diplomové práce je pěstounská péče na přechodnou dobu důležitější než klasická pěstounská péče, což bude vysvětleno během kapitol věnujících se výzkumu. Popisem a danými specifiky pěstounské péče na přechodnou dobu se zabývá následující kapitola.

2.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je časově omezena na dobu jednoho roku. Maximální dobu jednoho druhu pěstounské péče je možno ve výjimečných případech překročit. Například tak lze, pokud jsou do péče svěřeni sourozenci v rozdílnou dobu. Doba jednoho roku se pak počítá od přijetí sourozence, který byl svěřen do péče jako poslední. Dalším příkladem je situace, kdy doba jednoho roku není dostatečná pro vyřešení dalšího osudu dítěte. Jelikož je nutno vždy jednat především v zájmu dítěte, není potřebné dítě posílat do další dočasné péče (Macela, 2019, s. 39-40). V 70–80 % případů slouží pěstounská péče na přechodnou dobu jako mezistupeň před umístěním dítěte do jiné formy náhradní rodinné péče. Co se týče vztahu k dítěti, „profesionální“ pěstouni mají k dítěti stejná práva a povinnosti jako klasický pěstoun. Rozdílem oproti klasické dlouhodobé pěstounské péči je v tom, že zájemce o svěřeni dítěte do pěstounské péče již předem uvažuje o konkrétním dítěti, či konkrétní cílové skupině (Macela, 2019, s. 42-45). Ve zbylých procentech, kdy pěstounská péče na přechodnou dobu neslouží jako mezistupeň před umístěním dítěte do jiné formy náhradní rodinné péče, se může tato forma pěstounské péče jevit jako výhodnější než pěstounská péče dlouhodobá, neboť relativně dlouhý pobyt v pěstounské péči má specifické důsledky nejen na děti, nýbrž celé rodiny. Dá se tedy očekávat, že děti, setrvávající v dlouhodobé pěstounské péči, vykazují více problémů než děti s poměrně krátkými pobyty. Dlouhodobý pobyt dítěte v pěstounské péči indikuje obavu o progres rodin, co se týče nejen plnění stanovených cílů, ale i bezpečného návratu dětí do své původní rodiny (Bellamy, 2007, s. 217).

V roce 2011 Šlesingerová a Lexová uvedly, že pěstounská péče na přechodnou dobu je institut, který je sice legislativně zakotven, avšak stále se řádně nevyužívá. Jedním z hlavních důvodů bylo nedostatečné finanční zajištění rodiny, neboť rodina nemá žádný zdroj příjmu, když žádné dítě zrovna nemá v péči (Šlesingerová, Lexová, 2011, s. 26). Tento

fakt se již změnil, neboť pěstounská péče je nyní více využívaným fenoménem. V roce 2011 bylo za daný rok do pěstounské péče na přechodnou dobu umístěno celkem 6 dětí, nýbrž např. v roce 2014 jich bylo umístěno již 450 a v roce 2020 celkem 616 dětí (MPSV, 2011, 2014, 2020). Za jeden z hlavních důvodů, díky kterému nastala rapidní změna, se dá považovat fakt, že odměna pěstounům na přechodnou dobu nepřipadá pouze v době, kdy mají v péči alespoň jedno dítě, ale i v případě, kdy žádné dítě zrovna v péči nemají. Momentální výše této odměny je 20 000,- Kč. Pokud má pěstoun do péče svěřené ještě další dítě (nejedná-li se o pěstounskou péči na přechodnou dobu), výše odměny se zvyšuje o 6 000,- Kč (MPSV, online). Pěstouni na přechodnou dobu mají také nárok na finanční dávky, které vyplývají z rodičovské povinnosti. Jedná se o dávky státní sociální podpory nebo peněžitou pomoc v mateřství, výjimku však tvoří rodičovský příspěvek (Macela, 2019, s. 57-58).

Zaměříme-li se na vývoj podpory pěstounské péče na přechodnou dobu, povšimneme si, že do roku 2013 byla odkázána na oblast hmotného zabezpečení. Systém vzdělávání či poradenství se zaměřoval pouze na odborné přípravy budoucích pěstounů. Tato odborná příprava však zcela obešla osoby žádající o příbuzenskou pěstounskou péči. Dále nebyla zavedena žádná systematická podpora pěstounů, a tak se osoby pečující obracely na orgány sociálně-právní ochrany dětí až ve chvíli, kdy nastal vážný problém. Často tak docházelo k předčasnému ukončení pěstounské péče. Díky těmto problémům bylo třeba, aby byly zavedeny nárokové služby, které reagují na specifické povinnosti pěstounů. V dnešní době se tedy setkáváme s „doprovázením“ pěstounů, které je poskytováno na základě uzavření dohody o pěstounské péči (Macela, 2019, s. 53).

Pěstounská péče na přechodnou dobu byla uzákoněna již v roce 2006, avšak do širšího povědomí sociálních pracovníků se dostala až v roce 2013, kdy přišla v platnost novelizace zákona č. 359 z roku 1999, o sociálně-právní ochraně dětí.

V obou případech, ať už se jedná o pěstounskou péči dlouhodobou nebo pěstounskou péči na přechodnou dobu, vždy během pěstounské péče v procesu figuruje biologická rodina dítěte. Kontakt dítěte a pěstounské rodiny s rodinou biologickou může být velmi složitým procesem. O těžkostech tohoto kontaktu pojednává následující kapitola.

2.2.1 Kontakt rodiny pěstounské s rodinou biologickou

Pro pěstouna existuje zákonná povinnost podporovat kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou. Nastavení tohoto kontaktu je jedním z klíčových témat pěstounské

péče. Existuje tedy formulář, který zachycuje 69 rizikových situací, která nastávají při kontaktu na straně biologické či pěstounské rodiny nebo dítěte samotného. Vyplněním formuláře můžeme získat jakousi náповědu v nastavení vhodného kontaktu, tedy například formy či frekvence, dítěte s biologickou rodinou (kontaktdetivnrp.cz, 2020, online).

Vrátíme-li se k výroku Sobotkové a Očenáškové (2014), že kontakt dítěte s biologickou rodinou má být činěn s obrovskou opatrností a není nutný za podmínek, kdy rodina pěstounská naplňuje všechny důležité potřeby dítěte, uvedla bych ráda jeden příklad, kdy se kontakt s biologickou rodinou dítěte opravdu nejevil jako vhodný. Jednalo se o příběh, který vyprávěla pěstounka pro výzkum do diplomové práce Bláhové (2014). Pěstounská rodina si domů přivedla k čtyřem dalším dětem dvě malé holčičky z dětského domova. Dívky žily v ústavní výchově v podstatě od narození, matku si nepamatovaly. Po přijetí dětí do rodiny se vše zdálo idylické, dokud se před jejich domem neobjevila biologická rodina a další příbuzní zmiňovaných holčiček. Jednalo se o více než dvacet romských mužů a několik žen, kteří vykřikovali, že jim pěstouni ukradli děti. Pěstounka v příběhu zmiňuje, že bylo velmi náročné holčičkám vysvětlovat, po této zkušenosti, že budou docházet na pravidelné návštěvy za svojí matkou (Bláhová, 2014, s. 34). Sobotková a Očenášková (2014) navíc uvádějí, že považují za absurdní chápání dítěte jako dítě ohrožené, je-li separováno od své biologické rodiny, pokud se jedná o rodinu, která neumožňovala či ohrožovala zdravý vývoj dítěte. Cílem kontaktu dítěte s biologickými rodiči má být snižování úzkosti dítěte a zesílení pocitu jistoty, avšak praxe ukazuje, že je to mnohdy opačně (Sobotková, Očenášková, 2014, s. 42).

Je však nutné podotknout, že ne vždy je tomu tak, jak je uvedeno v příkladě výše. Někdy opravdu povinně stanovený kontakt dítěte s původní rodinou může vést k postupnému zlepšování situace alespoň tak, aby dítěti byl umožněn přijatelně prospěšný vztah se svými původními rodiči. Další příběh jednoho z pěstounů, kteří vypověděli svůj příběh v diplomové práci Bláhové (2014), je ukázkou světlejší stránky kontaktu dítěte s původními rodiči. Čtyřletý chlapec umístěný do pěstounské péče dosud vyrůstal v dětském domově, kde ho jeho biologická matka nebyla ani jednou navštívit. Po třech letech v pěstounské péči rodinu kontaktovala biologická matka dítěte s prosbou, zda by se mohla sejít se synem. Kontakt byl umožněn, vše proběhlo v pořádku, a i když příběh nekončí návratem syna k matce, končí i přesto velmi pozitivně. Matka svého syna začala pravidelně navštěvovat, stala se dobrou rodinnou přítelkyní a se synem si vytvořila velmi hezký a pevný vztah (Bláhová, 2014, s. 35).

Kontakt dítěte s jeho původní rodinou je důležitý i v případě, že se dítě nevrátí do péče svých biologických rodičů. Pokud zde nemohou figurovat rodiče dítěte, je důležité, aby byli zainteresováni širší příbuzní dítěte, kteří by mohli dítěti poskytnout základní informace pro pochopení jeho původu. Zde je ale kladen velký důraz na aktivní participaci pěstounské rodiny (Boyle, 2015, s. 30). Děti již ve velmi raném věku chtějí znát odpovědi na různé otázky a začínají se ptát „proč“. Je ale také velmi pravděpodobné, že se děti v pěstounské péči na tyto otázky ptát nebudou, neboť nemusí vědět, komu se svěřit, jak formulovat své otázky a nemusí být schopny chápat své pocity. To však neznamená, že je odpovědi na tyto otázky nezajímají (Bruskas, 2008, s. 75).

3 Zánik pěstounské péče

„Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, úmrtím dítěte nebo pěstouna.“ (Zákon č. 452/1992, §2) Jedná-li se však o pěstounskou péči na přechodnou dobu, má pěstounská péče maximální trvání jeden rok. To neplatí však pouze v případě, že do péče téhož pěstouna byli svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do rodiny přijati později (Zákon č. 359/1999, §27a).

Někdy se bohužel stává, že dlouhodobá pěstounská péče bývá ukončena předčasně, tím pádem se nedá zcela hodnotit za úspěšnou. Dlouhodobá pěstounská péče bývá předčasně ukončena především z důvodu zdravotního stavu či úmrtí pěstounů, náročné spolupráce s biologickou rodinou, či z důvodu předchozí traumatizace dítěte, o které bude ještě zmínka v kapitole č. 3. Nežřídko však nastávají situace, kdy je pěstounská péče předčasně ukončena z určité neprofesionality některých pěstounů (Lumos, 2020, s. 34). O otázce profesionality pojednává kapitola č. 4.3 této diplomové práce. Naopak pěstounská péče na přechodnou dobu selhává pouze minimálně, a to zhruba v 4 % všech případů. Zpravidla se jedná o starší děti a hlavním důvodem selhání bývají výchovné a vztahové problémy mezi rodinou pěstounskou a svěřeným dítětem. (Lumos, 2020, s. 44). Za předčasným ukončením pěstounské péče může také stát faktor nesloučení dítěte s pěstounskou rodinou. Děti, které vstoupí do pěstounské péče později, to znamená ve vyšším věku, mohou být ovlivněny faktory jako je alkoholová závislost rodičů či duševní onemocnění, kvůli kterým nastává nižší pravděpodobnost sloučení dítěte a pěstounské rodiny (López, de Valle, Montserrat, Bravo, 2013, s. 234).

3.1 Návrat dítěte do biologické rodiny

S návratem dítěte do původní rodiny se setkáváme častěji v případě, jedná-li se o pěstounskou péči na přechodnou dobu, která má sloužit především k tomu, aby byla zajištěna řádná péče o dítě po dobu, kdy rodič dítěte není schopen plně a kvalitně vykonávat svoji rodičovskou povinnost a zajistit dítěti bezpečné prostředí pro jeho vývoj.

Návrat dítěte do biologické rodiny z pěstounské péče na přechodnou dobu nemusí vždy znamenat, že pěstounská péče byla úspěšná. Někdy se stává, že po předčasném ukončení přechodné pěstounské péče, tedy při jejím selhání, se děti vracejí zpět do své rodiny. Častější je však umístění dítěte do ústavní výchovy či jiné formy náhradní rodinné

výchovy, neboť návrat k biologické rodině po selhání pěstounské péče na přechodnou dobu tvoří pouze 6 % všech případů (Lumos, 2020, s. 46). Dle dalšího průzkumu mezi pěstouny na přechodnou dobu Lumos z roku 2015 odešlo necelých 15 % dětí zpět do své biologické rodiny (Lumos, 2015, s. 18).

Národní statistiky ministerstva školství v Anglii ukazují, že procenta dětí navracených do původní rodiny z pěstounské péče postupně klesají. V roce 2010 bylo do biologické rodiny navraceno 39 % dětí, v roce 2014 to už bylo však pouhých 31 % (Neil, Gitsels, Thoburn, 2020, s. 549). Dle Thomas (2018) je více pravděpodobné, že bude spíše sjednoceno opět s biologickou rodinou to dítě, které nastupuje do péče pěstounské již v raném věku (Neil, Gitsels, Thoburn, 2020, s. 553).

3.1.1 Proces návratu dítěte do biologické rodiny

„O přechodu dítěte v pěstounské péči na přechodnou dobu do biologické rodiny rozhoduje soud. O přechodu hovoříme až ve chvíli, kdy je soudem rozhodnuto o svěřeni dítěte do biologické rodiny. Soudní jednání proběhlo, padlo rozhodnutí, čeká se na vyhotovení a doručení tohoto rozhodnutí v písemné podobě a následnému nabytí právní moci či vykonatelnosti.“ (Jihočeská rozvojová, 2019, s. 19)

Přechod dítěte do původní rodiny je složitý proces, kterému by mělo předcházet plánování. Mělo by být přesně stanoveno, co je potřeba udělat, aby se mohlo dítě vrátit do své původní rodiny. Jihočeská rozvojová, o. p. s., ve Výstupním dokumentu projektu Multioborová spolupráce v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, uvádí devět hlavních kroků:

1. Biologická rodina dítěte podá k soudu návrh na svěřeni dítěte do péče. Orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) zpracuje potřebné doklady, poté proběhne soudní jednání, jehož výsledkem je rozhodnutí.
2. Doprovázející organizace domluví a uspořádá schůzku s původní rodinou, aby byla rodina seznámena s průběhem předávání dítěte do její péče.
3. Po dohodě s OSPOD zpracuje doprovázející organizace Dohodu o návratu dítěte do biologické rodiny a zašle ji jak pěstounovi, tak i OSPOD pěstouna a OSPOD dítěte.
4. Je nutné domluvit komunikaci mezi pěstounem a biologickou rodinou. Prostředníkem pro komunikaci může, ale nemusí, být doprovázející organizace. Vždy musí být ale ze strany pěstounů informována.
5. Dále je dodržována Dohoda z bodu č. 3 – tedy pěstoun umožňuje kontakt dítěte s biologickou rodinou.

6. Pěstoun eviduje záznamy o asistovaných i neasistovaných kontaktech a návštěvách s biologickou rodinou. Tyto záznamy jsou konzultovány s doprovázející organizací a zasílají se jak na OSPOD dítěte, tak na OSPOD pěstouna.
7. Na základě Protokolu o předání dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu pěstoun předá dítě do péče biologické rodiny.
8. Doprovázející organizace zpracovává po konzultaci s OSPOD dítěte protokol zmíněný v bodě č. 7, vždy ale až poté, co dojde k nabytí právní moci rozhodnutí/vykonatelnosti rozhodnutí.
9. Seznamu předávaných věcí s dítětem předchází vypracování protokolu zmíněného v bodě č. 7. Tento seznam je zasílán pěstounem pracovníkovi doprovázející organizace (Jihočeská rozvojová, 2019, s. 21).

3.1.2 Rizika návratu dětí do biologické rodiny

Výsledky studie o návratu dospívajících dětí do původní rodiny z pěstounské péče (2007) ukazují, že děti, které se po umístění do pěstounské péče opět sjednotí se svojí původní rodinou, mají více problémů s chováním, emocemi a zdravím obecně (Taussig, Clyman, Landsverk, 2001, s. 5). Ačkoliv je cílem všech zúčastněných stran návrat dítěte do původní rodiny, praxe bývá zcela odlišná. Velmi často se stává, že původní rodina není schopna dítěti poskytnout bezpečné prostředí, naplňující jeho potřeby, pro jeho vývoj (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 58). To může potvrdit osobní zkušenost pěstounky na přechodnou dobu, která sděluje, že jí byly svěřeny do péče dvě holčičky, neboť jejich matka zkolabovala a skončila v psychiatrické nemocnici. *„Předala mi k děvčatům veškeré dokumenty s dopisem, že jsou holky těžce nemocné, proto se pokakávají a počůravají, mladší že má autismus, proto moc nemluví, nemazlí se, starší je mentálně opožděná. Nic z toho není pravda, holky byly jen neskutečně zanedbané.“* Pěstounka dále uvádí, že obě dívky v pěstounské péči velmi prospívaly, ale jakmile se matka vrátila z nemocnice, dcery jí byly vráceny do péče. Bohužel obě dívky nakonec skončily v ústavní péči (Tobiášová, 2015, online). Jedním z velkých, trůfáme si říct, že i hlavních, rizik, je zcela jistě možnost opětovného selhání biologické rodiny dítěte.

3.1.3 Rizika na straně pěstounů

Ve výzkumu Ďurechové (2010) jeden z dotazovaných pěstounů vypověděl, že pěstounství je pro společnost nepochopitelným fenoménem. Dále bylo vypovězeno, že pěstounství není společností přijímáno jako profese, je bráno jako jakási „charita“. Ve výzkumu bylo také uvedeno, že společnost na pěstouny nahlíží buď jako na altruisty nebo jako na osoby, které berou svoji pěstounskou péči jako byznys (Ďurechová, 2010, s. 87). Často se tak můžeme setkávat s určitou mírou vyloučení v sociálním kontextu. Vezmeme-li tedy v úvahu zánik pěstounské péče, může být pro bývalé pěstouny problémem, stát se opět plnohodnotně přijímanými členy společnosti či dané komunity.

Určité riziko s sebou nese při návratu dětí do původní (či jiné) rodiny i jakási psychická odolnost pěstouna. Je zcela běžné, že pěstouny v takovéto situaci trápí tíživé myšlenky, nepříjemné pocity a strach o dítě, které měli dosud ve své péči. Lenka, pěstounka na přechodnou dobu, vypověděla v příběhu pro web Hledáme rodiče, že předávání dítěte je na pěstounské péči nejnáročnější situací. Lenka sdělila, že i přesto, že jdou děti do prověřených rodin, nemohla se zbavit pocitu, že dítě zradila, opustila a že mu způsobila šrám na duši. Ačkoliv si pěstounka Lenka zvykla na všechny nepříjemné náležitosti s pěstounskou péčí spojené (mnoho stráveného času u soudu, měnící se rytmus dne, ...), ale na tyto nepříjemné pocity doprovázející předávání dítěte se zvyknout, dle jejích slov, nedá (Hledáme rodiče, online). Velmi podobně své pocity vypověděla pěstounka na přechodnou dobu Barbora. I přesto, že od začátku počítá s tím, že je to jen dočasné, při předávání dítěte vždy zažívá smíšené pocity. Na straně jedné Barbora prožívá radost, že jde dítě do bezpečného a stabilního prostředí, na straně druhé však prožívá smutek. Pěstounka sděluje, že s odchodem dítěte se vyrovnává lépe, proběhne-li předávání dítěte klidně a bez komplikací. Dále zmiňuje, že po předání dítěte je důležitá psychohygienu. Barbora se snaží nejprve po dítěti uklidit všechny věci, poté odpočívá a věnuje se své dceři, co nejvíce to jde (Hledáme rodiče, online). Dle dvou výše uvedených příběhů si můžeme povšimnout, že ačkoliv se často setkáváme s pojmem „profesionální pěstoun“, i tak je pro takové pěstouny předávání dětí náročné.

4 Psychologické aspekty pěstounské péče

V této kapitole se zaměříme na specifika, zejména psychologická, která s sebou nese pěstounství samotné. Tato specifika se objevují na straně všech zúčastněných – na straně pěstounské rodiny i přijímaného dítěte.

Lze soudit, že děti, které se dostávají do pěstounské péče, si prošly těžkými životními situacemi. Některé děti však najdou vlastní vnitřní zdroje, díky kterým se vypořádávají s traumatickým zážitkem, a tak to není zcela zřejmé. Některé děti mohou dokonce traumatický zážitek vytěsnit, dokážou potlačit a skrývat násilí (Mydlíková, 2021, s. 65). Tím však nelze vyloučit, že tyto děti mohou být postiženi syndromem CAN, tedy syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Syndrom CAN je veden v Mezinárodní klasifikaci nemocí, neměl by být však chápán čistě jako diagnóza, ale jako složitý sociální fenomén (Mydlíková, 2021, s. 36). Je zřejmé, že u dětí umístovaných do pěstounské péče, nelze výskyt syndromu CAN vyloučit. Policie v České republice řeší ročně okolo tisíce případů tohoto sociálního fenoménu. Syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte je zasaženo asi jedno až dvě procenta dětské populace (Mydlíková, 2021, s. 37). Dle Lumos (2020) pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí uvádějí 58% předčasné ukončení dlouhodobé pěstounské péče právě z důvodu předchozí traumatizace dítěte (Lumos, 2020, s. 34).

Analýza Ministerstva práce a sociálních věcí z roku 2017 poukazuje mimo jiné také na nejčastější příčiny umístování dětí mimo péči rodičů. Na prvním místě nalezneme zanedbávání výchovy a péče. Druhou příčku obsazují výchovné problémy dítěte a třetí opuštění a vzdání se dítěte. Následují závislosti rodičů nebo týrání. Samotný syndrom CAN je až na šestém místě. Odebrání dítěte v případě syndromu CAN nastává však až v případě diagnostiky tohoto fenoménu, jak je ale prokazatelné, že u předchozích příčin se tento syndrom nevyskytuje? (MPSV, 2017)

Podíváme-li se na rizikové situace pro týrání dítěte, jsou velmi podobné jako příčiny umístování dětí mimo péči rodičů. Mezi tyto rizikové situace patří:

- Závislost na návykových látkách rodičů
- Dysfunkční či zcela nefunkční rodina
- Nízká socioekonomická situace
- ...

Mezi děti, které se jeví jako rizikové pro vznik syndromu CAN, patří:

- Děti problémové
- Děti nechtěné
- Děti sociálně nepřizpůsobivé
- A další (Mydlíková, 2021, s. 39)

Jak můžeme tedy ve výše uvedených informacích vidět, příčiny umístování dětí mimo péči vlastní rodiny jsou velmi podobné jako rizika, která přispívají vzniku syndromu CAN.

4.1 Citové přilnutí

Prvním psychologickým aspektem, kterému se bude tato kapitola věnovat, je citové přilnutí. Citové přilnutí může být označováno také jako citové pouto nebo vztahová vazba. Není zcela jasné, který z pojmů je správný, a tak je často nahrazován termínem attachment.

Dá se považovat, že všichni rodiče (vlastní, nevlastní či náhradní) si jsou zcela rovni, neboť mají za úkol přijmout dítě a s tím se pojí přijetí rodičovské role. Matějček a kol. (1999) uvádí, že rozhodujícím faktorem pro dobré rodičovství je tzv. psychologické přijetí dítěte, tzn. že jsou k tomu rodiče vnitřně nastaveni (Očenášková, Sobotková, 2013, s. 15). Dítě již na svět přichází s danou potřebou blízkého člověka. Bývá to většinou matka, ale není to pravidlem. Dítě potřebuje milující a pečující osobu, která pokud naplňuje všechny jeho potřeby, její chování není neočekávatelné, tedy je pro dítě čitelné, ukládá se v mozku dítěte informace, že vztahy jsou bezpečné a reciproční. S tímto pocitem bude dítě růst a nahlížet na vztahy při jejich budování (Černá, 2013, online).

„Problematika citového pouta (attachment) je tedy spojována zejména s dětmi, které byly zanedbávané či zneužívané, vyrůstaly mimo milující rodinu. Projevy poruchy attachmentu se tedy často objevují u dětí v ústavních zařízeních a dále po příchodu do adoptivních či pěstounských rodin.“ (Černá, 2013, online)

Určité citové pouto vzniká i mezi pěstounem a dítětem, a to i za předpokladu, že je dítě svěřeno do péče pouze na přechodnou dobu. Častou praxí je odchod dítěte do pěstounské péče ihned po narození, a tak je pro něj pěstoun první pečující osobou, ke které si utváří určitý vztah. V další kapitole budou vztahy mezi pěstounem a dítětem podrobněji rozebírány.

4.2 Vztah mezi pěstounem a dítětem

Vztah mezi pěstounem a dítětem může být velmi rozdílný v případě pěstounské péče dlouhodobé a pěstounské péče na přechodnou dobu. Takzvaní profesionální pěstouni, tedy pěstouni, kteří mají dítě v péči pouze na dobu přechodnou, musí již dopředu počítat s tím, že je dítě u nich pouze krátkodobě za účelem nalezení lepšího řešení. I přesto však může být nastavení hranic obtížné a jejich dodržení ještě obtížnější. Zvláště, jedná-li se o první dítě svěřené do péče.

Někdy však může být vytváření určitého vztahu náročné jak pro dítě, tak pro pěstouna. Může nastat situace, kdy pěstoun, který má za sebou již zkušenosti s výchovou vlastních dětí, zjistí, že stejné výchovné metody a postupy, na dítě svěřené do péče, nefungují (Krtičková, 2015, online). Jistě to je fenomén, který pěstouna zasáhne a stává se jakýmsi problémem, který je potřeba řešit. I z toho důvodu se tento problém dá považovat za psychologické specifikum na straně pěstouna, o kterých pojednává následující kapitola.

Stejně jako je příchod nového dítěte náročnou situací i pro profesionálního pěstouna, jedná se o významnou a velmi náročnou změnu v životě dítěte. Dítě se musí adaptovat na novou rodinu, prostředí, další děti v rodině a další záležitosti, které nyní patří do jeho, nově získaného, světa. Zpočátku se děti snaží ukázat v tom nejlepším světle, velmi se snaží dělat vše dobře a usilují o pochvalu pěstounů. S velkou změnou se nese také obava, zda vůbec dítě dokáže do rodiny zapadnout a zda ho všichni přijmou (Beránková, 2020, online).

Zaměříme-li se na právní podstatu vztahu mezi dítětem a pěstounem, který je upravován v §4 zákona č.4 52 z roku 1992, má pěstoun k dítěti, a stejně tak dítě k pěstounovi, určité povinnosti. Pěstoun je povinen osobně pečovat o dítě, stejně tak druhý z manželů je povinen s výchovou a péčí o dítě pomáhat, a to i za předpokladu, že je pěstounem jen jeden z manželů (Zákon č. 452/1992, §4). Tento paragraf zákona je nám důkazem, že vztahy nejsou důležité pouze mezi pěstounem a dítětem, ale též ostatními členy pěstounské rodiny a dítětem.

Lze se domnívat, že vztah mezi pěstounem a dítětem svěřeným do jeho péče, mohou ovlivňovat i vztahy mezi dítětem a ostatními členy rodiny. To znamená, že pokud by vztahy mezi dítětem a některým z členů rodiny byly problematické, může to narušovat vytváření vztahu i mezi pečující osobou a dítětem.

4.3 Psychologická specifika na straně pěstounů a otázka profesionality

Tato podkapitola pojednává o psychologických specifikách, se kterými se pěstouni běžně setkávají. Také je zde zahrnuta otázka profesionality pěstounů, neboť právě s danými specifiky velmi úzce souvisí.

Mezi psychologická specifika na straně pěstouna zajisté patří například nereálná očekávání. Někteří pěstouni mohou mít příliš vysoké nároky vůči svěřenému dítěti. Nereálná očekávání pěstounů tvoří až 49% selhání pěstounské péče dle výzkumu Lumos (2020), ve kterém byli zpovídati pracovníci OSPOD. Většinou se v těchto případech v pěstounské rodině vyskytují výchovné či vztahové problémy. Mezi příklady těchto problémů spadá neovládání náročného chování dítěte, problematické vztahy mezi pěstounem a dítětem nebo mezi svěřeným dítětem a dalšími dětmi v rodině (Lumos, 2020, s. 35). Příliš vysoké nároky vůči dítěti ze strany pěstouna se jistě dají zahrnout i do otázky profesionality pěstounů, která je probírána v následující kapitole.

Téměř 60 % pěstounů, kteří se účastnili průzkumu organizace Lumos (2016) uvedlo, že jim pěstounská péče na přechodnou dobu bere volný čas a čas, který by mohli věnovat svým zájmům. Přechodná pěstounská péče je práce, která trvá 24 hodin denně. Oproti tomu pěstounská péče na přechodnou dobu umožňuje pěstounům nejenom dávat, ale i získat. 97 % respondentů uvedlo, že jim pěstounská péče dává dobrý pocit z toho, že dělají něco smysluplného. Na druhém místě jsou radostné chvíle prožité s dětmi, což uvedlo jako přínos pro pěstounskou rodinu 85 % respondentů. Hned v závěsu je pak možnost sebepoznání, osobní růst a možnost seberealizace a pracovního uplatnění (Lumos, 2016, s. 20).

U nás, v České republice, mohou být pěstouni na přechodnou dobu v pozici, kdy nemohou dítěti dát slib stálé lásky, které dítě v souladu se svými psychickými potřebami vyžaduje. Představuje to velké dilema pro profesionální pěstouny a zároveň vývojové riziko pro dítě v péči pěstouna. Dle Búšové a Búšové Šmajdové (2009) zde vyvstává tedy otázka „profesionál nebo rodič?“ (Sobotková, Očenášková, 2013, s. 17).

O pěstounovi se mluví jako o osobě pečující, nikoli jako o rodičovi. Ovšem pojem „pečovat“ je velmi rozdílný od pojmu „být rodičem“. Pečovat o dítě může každá dospělá osoba, která je schopna se o dítě postarat a zabezpečit všechny jeho nejdůležitější potřeby. V dnešní době však již víme, že dítě potřebuje více než péči. Každé dítě potřebuje být také vychováno a milováno. Ve výchově jde o mnohem složitější procesy, než je tomu u

bezprostřední péče. Výchova zahrnuje formování osobnosti dítěte, kvalitu vztahů, vzájemné působení a také předávání hodnot. Pokud biologičtí rodiče nejsou schopni toto zajistit, je nutné, aby zde byl někdo, kdo dítěti rodičem bude. Tedy dítě potřebuje někoho, kdo pouze nepečuje, ale je zároveň rodičem (Sobotková, Očenášková, 2013, s. 17).

Ne vždy a za všech okolností se dají za určitou neprofesionalitu pěstounů vinit pouze pěstouni samotní. Dle Lumos (2020) pracovníci OSPOD uvádějí, že nedostatečná kvalita či úplná absence odborné přípravy pěstounů, je příčinou selhání pěstounské péče v 8 z 10 případů. Dále pracovníci uvádějí, že kvalitnější odborné posouzení, by mohlo předejít až 39% selhání pěstounské péče (Lumos, 2020, s. 35-36). Občasně se objevuje názor, že někteří lidé se nehodí na osvojitele, ale pěstouny by být mohli. Výchovu dítěte v pěstounské péči však nelze považovat za jednodušší verzi výchovy dítěte osvojeného (Gabriel, Novák, 2009, s. 133-134). Chamberlain a její kolegyně (1992) zdůrazňují, že je potřeba pěstounům poskytnout adekvátní školení v oblasti rodičovského managementu. Měla by být podporována také průběžná podpora, aby mohl být maximálně ovlivňoval sociální rozvoj dítěte svěřeného v pěstounské péči (Tripp de Robertis, Litrownik, 2004, s. 100).

Za určitou míru překročení profesních hranic nese vinu nadměrný kontakt s biologickou rodinou dítěte. Tato situace nastává v případě, kdy je dítě v pěstounské péči na přechodnou dobu a biologičtí rodiče usilují o návrat dítěte do své péče. V praxi je běžné, že biologická matka neví, či si není jista, jak zaopatřit veškeré potřeby o dítě a jak o dítě pečovat. V tomto případě nastávají velmi časté kontakty rodiny pěstounské s rodinou biologickou, kdy se biologičtí rodiče snaží na dítě „napojit“ a naučit se, jak vhodně zajistit dítěti péči. To potvrzuje také přechodná pěstounka Marcela Tobiášová, která v roce 2015 posílala velmi otevřený dopis poslancům. V dopise uvádí, že jí bylo do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřeno dítě ihned po narození, neboť jeho osmnáctiletá matka řekla, že o dítě nemá zájem. Po pár dnech si to však rozmyslela a požádala o svěřením dítěte do své péče. Nevěděla, jak se o dítě starat, bála se dítě pochovat, držet nebo i přebalit. Pěstounka se tak s matkou setkávala velmi často za účelem pomoci matce získat potřebné kompetence, aby byla schopna zaopatřit potřeby dítěte. „Několikrát maminka spala u nás, pomáhala jsem jí získat jistotu v péči o malou, nakonec si ji převzala do své péče,“ popisuje v dopise pěstounka. Dále uvedla, že žadatel o pěstounskou péči počítá s tím, *„že se bude dítě stykat s biologickou rodinou a že může být vráceno do biologické rodiny, rozhodně ovšem není připraven na tak intenzivní styk s biologickou rodinou a na výměnu několika dětí za rok“* (Tobiášová, 2015, online). To poukazuje na fakt, že pěstouni na přechodnou dobu často

dělají činnosti nad rámec svých kompetencí, a to především z důvodu, že chtějí pro dítě to nejlepší.

5 Příběhy pěstounů – předávání dětí do biologické/původní rodiny při ukončení pěstounské péče

Empirická část této diplomové práce se zaměřuje na proces návratu dětí z pěstounské péče. Cílem výzkumu je tedy **zmapovat návrat dětí z pěstounské péče do biologické (neboli původní) rodiny**. Ze samotného názvu této práce je zřejmé, že se bude jednat o zmapování návratu těchto dětí z pohledu pěstounů.

Výzkumné otázky:

- **Je dle pěstounů nejlepším řešením pro dítě návrat do biologické rodiny?**
- **Co je pro pěstouny během procesu předávání dítěte zpět do biologické rodiny nejtěžší?**
- **Jaké připomínky mají pěstouni k procesu návratu dětí do biologické rodiny?**

K výzkumné otázce, **jaké připomínky mají pěstouni k procesu návratu dítěte do biologické rodin**, bychom rádi podali jakési přiblížení či vysvětlení. Celý tento proces je velmi náročný a každý z pěstounů jistě vnímá jiné situace jako obtížné. Každému z pěstounů by mohlo pomoci něco jiného pro lepší zvládnutí této situace. Chtěli jsme tedy zjistit, zda naši respondenti nemají nějaký návrh na zlepšení procesu návratu dítěte do biologické rodiny. Nejde tedy jen o připomínky, ale o konkrétní návrhy, se kterými by se dalo případně poté pracovat.

5.1 Výzkumná metoda

Pro tento výzkum byla zvolena metoda kvalitativního zkoumání. Kvalitativní výzkum lze chápat jako rozdílné postupy, které vycházejí ze stejného principu – zkoumat jeden určitý prvek v přirozeném prostředí, za účelem mu nejen porozumět, ale také vytvořit jakýsi komplexní obraz (Reichel, 2009, s. 62). Na rozdíl od výzkumu kvantitativního má metoda kvalitativní výhodu v tom, že je mnohem více pružná a flexibilní. Pro tento typ výzkumu je typické, že během zkoumání a analýz se mění a upravují základní otázky. Sběr dat probíhá zároveň s jejich hodnocením, podle toho se tedy výzkumník rozhoduje, jaký bude následující postup. Dosavadní závěry a hodnocení jsou během sběru dat neustále

přehodnocovány, výzkumník své závěry probírá s respondenty a bere v úvahu jejich názory (Reichel, 2009, s. 64).

Pro ještě větší flexibilitu a možnost zjišťování dalších důležitých informací již během rozhovoru, byl pro tento výzkum zvolen rozhovor polostrukturovaný. Tento typ rozhovoru se dá také nazvat jako částečně řízený a vyznačuje se tím, že má předem stanovené otázky, které však nemají dané striktní pořadí, formulaci otázek je možno modifikovat během probíhajícího rozhovoru. Je však nutné, aby byly probrány všechny otázky, které jsou předmětem zkoumání (Reichel, 2009, s. 111).

Polostrukturované interview, které zaručuje určitou flexibilitu, se během samotného sběru dat velmi osvědčilo, neboť každý z respondentů měl rozdílné zkušenosti. Každé z dětí, které bylo navráceno z péče pěstounské na přechodnou dobu zpět do péče biologické rodiny, mělo rozdílný příběh. Z odpovědí respondentů vyplývaly další otázky, díky kterým je možné téma prozkoumat více podrobně a tím pochopit jisté souvislosti.

5.2 Výběr a popis výzkumného souboru

Pro náš výzkum bylo nutné vybrat takové pěstouny, kteří se již setkali s návratem dítěte z jejich péče zpět do péče původní či biologické rodiny. Bylo by obtížné, ne-li nereálné, získat pro výzkum respondenty z klasické dlouhodobé péče, a tak jsme se rozhodli pro výzkum zvolit pěstounskou péči na přechodnou dobu. Pěstouni, kteří přijímají do svých rodin děti na přechodnou dobu, se s tímto fenoménem, tedy návratem dětí do původní rodiny, setkávají hojně. Výběr výzkumného souboru byl založen na účelovém výběru. To znamená, že výběr je založen na úsudku výzkumníka dle toho, co chce pozorovat (Disman, 2014, s. 112).

Prvním krokem pro získání respondentů pro tento kvalitativní výzkum bylo kontaktování organizací, které různými způsoby spolupracují s pěstouny. Kontaktování těchto institucí probíhalo pomocí e-mailu. S radostí sdělujeme, že většina oslovených měla o výzkum velký zájem a ochotně pomáhali respondenty sehnat. Nejen, že nám organizace doporučily konkrétní pěstouny, kteří jsou o svých příbězích otevření, ale zároveň nám je pomohly kontaktovat. Po souhlasu pěstounů proběhlo předání kontaktních informací a dále už komunikace s pěstouny probíhala napřímo, bez pomoci daných organizací. Tímto způsobem jsme pro výzkum získali 5 respondentů.

Bohužel po sesbírání dat pomocí pěti rozhovorů, nastala nenadálá komplikace. Jeden muž a jedna žena, kteří jsou manželé, a každý z nich zvlášť nám nabídnul výpověď o své

zkušenosti, kterou si momentálně procházeli, nás zpětně oslovili a poprosili o nezveřejnění jejich výpovědí. Stalo se tak z důvodu, neboť biologická rodina, do které předávali dítě, zcela selhala a návrat dítěte do rodiny biologické se tak nekoná. Jejich rozhodnutí respektujeme a vnímáme jako důležité vědět, že ne vždy se předání dítěte musí povést, i když se zdá, že je tomu vše nakloněno.

Předsedkyně jedné nejmenované organizace, věnující se pěstounům, kontaktovala uzavřenou skupinu pěstounů přes sociální síť Facebook. K našemu údivu bohužel tímto způsobem nebyl získán ani jeden respondent pro výzkum, a to i přesto, že údajně měl příspěvek předsedkyně přes 150 přečtení. Pozitivem pro výzkum je však i navázání kontaktu s paní předsedkyní, neboť nám poskytla pro výzkum své zkušenosti a názory.

Při internetovém bádání po příbězích z pěstounské péče jsme narazili na jeden nejmenovaný rozhovor od profesionální pěstounky, která měla v péči již 11 dětí. Rozhovor byl velmi zajímavý a bylo z něj zřejmé, že tato pěstounka by mohla poskytnout vhodná data pro tento výzkum. U rozhovoru bylo jméno zpovídáné, takže nebyl problém přes sociální síť pěstounku najít a kontaktovat. S rozhovorem pro výzkum souhlasila, bohužel poté se nám již nepodařilo se znovu spojit. Tak to dopadlo v několika případech, kdy někdo z pěstounů s rozhovorem souhlasil, ale poté už se zpět neozval.

Celkem je v této diplomové práci využito rozhovorů s 3 respondenty a 1 předsedkyní organizace věnující se pěstounům. Příběhy pěstounů jsou velmi rozdílné, a tak to nevnímáme jako velký problém. Naopak jako výhodu vnímáme rozdíl v době, kdy si pěstouni prošli předáváním dítěte do biologické rodiny. Jedna respondentka vyprávěla o své zkušenosti před deseti lety, kdy byly některé věci ještě jinak nastavené, než byly u druhé respondentky, která si tímto procesem prošla před rokem a půl. Třetí respondentka nám poskytla rozhovor pár dní poté, co dítě předala ze své péče biologickým rodičům. Můžeme tedy díky rozhovorům sledovat změny v tomto procesu postupem let, ale zároveň i osobní vnímání situace již s odstupem a zároveň i v době, kdy je to pro člověka ještě velmi aktuálním, pravděpodobně ne zcela zpracovaným, tématem.

Stejně jako byly vyzdvihnuty silné stránky tohoto výzkumu, je nutné zmínit i jeho limity. Jednou ze slabých stránek výzkumu je zajisté malý výzkumný vzorek. Pro získání většího výzkumného vzorku by však mohly mít vhodné nástroje organizace, které se pěstounské péči aktivně věnují a s pěstouny spolupracují. Dalším limitem je věk dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu. Děti byly buď čerstvě narozené, nebo stále v kojeneckém věku, ve výzkumu tedy není porovnání s návratem dětí do biologické rodiny

u dětí starších. Jako limit by se dala vnímat i genderová nevyrovnanost. I přesto, že to zprvu nebylo v plánu, všechny respondentky jsou ženského pohlaví.

5.3 Popis sběru dat

Pro polostrukturované interview bylo zvoleno devět základních otázek, od kterých se výzkum odráží:

1. O jaké dítě se jednalo? Z jakého důvodu bylo umístěno do přechodné pěstounské péče a co se změnilo, že se nyní může vrátit?

Cílem této otázky bylo především získání kontextu dané situace. Pro následnou snadnější a přesnější analýzu dat bylo důležité, abychom znali okolnosti celého procesu. Pro posouzení situace bylo potřeba znát nejen věk dítěte, ale i jeho specifika, situaci jeho biologických rodičů a okolnosti, které se změnily, aby se dítě mohlo vrátit k biologickým rodičům.

2. Obávali jste se návratu dítěte do původní rodiny? Proč ano nebo ne?

Pomocí této otázky bylo zjišťováno, jaké obavy provázely pěstouny během procesu návratu dítěte do biologické rodiny. Zajímalo nás, proč dané obavy vznikaly, co bylo jejich původem a na čem byly založeny. Také nás zajímalo, proč z některých jevů obavy vznikaly a z dalších ne.

3. Jaké to pro Vás bylo, jaké pocity jste prožívali? Je něco, co Vás překvapilo?

Zde nás nezajímalo pouze to, co mohlo rodinu pěstounskou překvapit v procesu předávání dítěte rodičům jako takového, nýbrž i co pěstouny překvapilo v jejich vlastním nastavení. Zda například proces zvládali hůře či lépe, než očekávali. Zda je zasáhly věci, o kterých by si nemysleli, že pro ně mohou být podstatné.

4. Jak jste dítěti vysvětlovali, že půjde zpět do své původní rodiny? Jak na to reagovalo?

Odpovědi na tuto otázku bohužel nebyly významné, neboť všechny svěřené děti našich respondentů byly v příliš nízkém věku, aby jim mohlo být něco vysvětlováno. Otázka tedy byla nahrazena jinou otázkou, a to konkrétně, jak dítě reagovalo na pěstouna a jak na biologické rodiče. Zajímalo nás, zda byl v reakcích dítěte na různé osoby znatelný rozdíl či nikoliv.

5. Co pro Vás v dané situaci bylo nejtěžší?

Tato otázka byla většinou respondentů zodpovězena již během otázky, jaké obavy je během procesu doprovázely. I tak však během rozhovorů byla položena, neboť z toho vzešlo, která z obav byla nejsilnější a proč.

6. Jak odchod dítěte vnímají Vaše vlastní děti a zbytek rodiny?

Účelem této otázky bylo zjistit, jak na odchod dítěte z rodiny pěstounské reagují ostatní členové rodiny a celkově všechny zainteresované osoby. Tázali jsme se respondentů, jak staré byly v té době jejich vlastní děti a jaký žili život pro lepší pochopení kontextu, který může mít obrovský vliv na vnímání tohoto procesu.

7. Citová vazba - jistě jste byli na dítě nějakým způsobem napojeni a zároveň ono na Vás - jak jste toto při návratu dítěte do původní rodiny vnímali?

Jednalo se o nejcitlivější otázku, neboť během rozhovorů bylo zřetelné, že se jedná o velmi citlivé téma pro pěstouny. V této otázce se respondenti otevřeli ohledně svých vlastních pocitů, což bylo záměrem pro účely výzkumu.

8. Napadá Vás něco, co by mohlo návrat dítěte do původní rodiny usnadnit? Jak směrem k dítěti, tak směrem k pěstounům či vlastním dětem pěstounů.

Jelikož je zřejmé, že celý proces návratu dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu zpět k biologickým rodičům je velice náročný, zajímalo nás, zda pěstouni někdy nepřemýšleli nad tím, co by mohlo proces usnadnit. Každý z pěstounů má jistě různá specifika, a proto nás zajímal názor každého z nich. V otázce bylo zdůrazněno, že nezáleží na tom, zda návrh bude pro usnadnění celého procesu směrem k dítěti, pěstounům, biologické rodině, či všem stranám současně.

9. Vnímáte návrat dítěte do biologické rodiny jako krok správným směrem? Myslíte si, že to je nejlepší řešení pro dítě?

Poslední otázka pro náš rozhovor původně nebyla vůbec zařazena. Po proběhlých prvních dvou rozhovorech a prepisu dat přišlo zjištění, že není zcela zřejmé, zda pěstouni vnímají odchod dítěte k biologickým rodičům jako krok správným směrem. Tato otázka byla tedy přidána až později a s prvními dvěma respondenty jsme se poté spojili telefonicky pro ujasnění.

Rozhovory s respondenty probíhaly prostřednictvím platformy ZOOM. Ačkoliv má online prostor svá jistá úskalí, pro naše účely se jevil jako dostatečný. Jednou z mnoha výhod je i šetření času výzkumníka i respondenta. Pro náš výzkum jsme se snažili získat

respondenty z různých částí České republiky, tím pádem nám online prostor umožňoval snadnější domluvu schůzek. Rozhovor probíhal za pomoci webových kamer, aby nedocházelo k narušení očního kontaktu a pozorování neverbálního vyjadřování respondentů. Rozhovory byly po souhlasu dotazovaných nahrávány na záznamník v mobilním telefonu.

5.4 Analýza získaných dat

K usnadnění a přehlednější analýze byl využit počítačový software MAXQDA, který podporuje kvalitativní a smíšené metody analýzy dat nejen v akademických institucích.

Rozhovory byly po souhlasu respondentů nahrávány na záznamník v mobilním telefonu. Po ukončení jednotlivých rozhovorů proběhl doslovný přepis rozhovorů s následnou editací. Poté již byly hotové přepisy zaneseny do počítačového softwaru MAXQDA.

Pro analýzu dat byla zvolena metoda otevřeného kódování. Otevřené kódování výzkumník provádí již při prvním průchodu získanými daty a zároveň jim postupně přiřazuje označení. Cílem celého procesu otevřeného kódování je identifikace obecných kategorií (Hendl, 2005, s. 247). Pro hledání latentních významů v rozhovorech s respondenty byly přepisy rozhovorů také vytištěny. Poté následovalo opakované čtení, zvýrazňování a přidávání komentářům k textu, kde byly objevovány nové spojitosti či podobnosti s ostatními rozhovory.

Následující kapitola se již zabývá výsledky a jejich interpretací. K výsledkům jsme došli právě díky analýze dat, velkým pomocníkem byla fyzická forma přepisů rozhovorů. Pro pochopení všech souvislostí a správné chápání výsledků, bylo důležité se snažit vcítit do situace pěstounů, pochopit jejich zkušenost a brát v potaz vlivy prostředí a času.

5.5 Výsledky zkoumaných oblastí a jejich interpretace

V této kapitole budou rozebrány jednotlivé výsledky polostrukturovaných rozhovorů. Než se k tomu ale dostaneme, je pro kontext důležité, abychom přiblížili konkrétní kazuistiky. Jedná se o jakési krátké shrnutí příběhu pěstounů, situace biologické rodiny dítěte, a hlavně situace dítěte samotného. V této kapitole budou pro účely lepší orientace v textu respondenti a rodiny, kterých se rozhovor týká, očíslovány. Dále v textu už však očíslované nejsou, neboť to nevnímáme jako významné pro interpretaci výsledků.

Biologická rodina č. 1 (respondent 1):

První respondentka tohoto výzkumu je profesionálním pěstounem a do její péče již bylo svěřeno 12 dětí. Malého chlapce předávala zpět do péče biologické rodiny před deseti lety. Díky tomuto rozhovoru byly zaznamenány i určité změny, co se týče systému ohledně pěstounské péče. Chlapec se do pěstounské péče na přechodnou dobu dostal díky velké iniciativě sociální pracovnice, neboť v té době nebyla přechodná pěstounská péče ještě uzákoněna. S respondentkou velmi rezonovala spousta emocí, a to i z důvodu, že tento chlapec byl prvním dítětem, které jí bylo svěřeno do péče. Pěstounka, i zbytek její rodiny, díky této zkušenosti zjistili, kde jsou jejich limity. První zkušenost s pěstounstvím jim určila směr, jakým budou postupovat při péči o další svěřené dítě.

Dítě svěřené o péče této pěstounské rodiny byl chlapec, kterého si rodina vyzvedla v jeho devíti měsících v kojeneckém ústavu, kam byl umístěn ihned po narození. Miminko se bohužel potýkalo s abstinenčními příznaky a dle pěstounky „potřeboval dosytit“, neboť potřeboval neustálou blízkost. Chlapec byl v pořadí čtvrtým dítětem, avšak biologická matka neměla ve své péči ani jedno z dětí. Matka byla bez přístřeší, noci přečkávala na různých ubytovnách a ve dne neměla kam jít. Neměla žádné prostředky, jak se o chlapce postarat. Po případové konferenci se začalo pracovat na tom, aby matčiny podmínky odpovídaly potřebám dítěte. Po šesti měsících se chlapec navrátil ke své biologické matce, která v té době žila v azylovém domě. Z informací, které respondentka získala i po ukončení pěstounské péče na přechodnou dobu, vyšlo najevo, že matka bohužel žije v azylových domech, které po roce střídá. Otec v synově životě hrál roli pouze na začátku, kdy požadoval, aby dítě získalo jeho příjmení. Od té doby se přestal o syna zajímat. Jiný stálý mužský vzor v rodině nebyl, respondentka ve své výpovědi uvedla, že za šest měsíců, kdy se s biologickou matkou chlapce pravidelně vídala, matka vystřídala asi tři různé partnery.

Biologická rodina č. 2 (respondent 2):

Pěstounské rodině byl do péče na přechodnou dobu svěřen novorozenec. Chlapec byl z péče rodičů odebrán z důvodu pozitivního výsledku testování na přítomnost psychedelik v krvi. U matky vyšel test negativní, ovšem přítomnost těchto látek v krvi dítěte potvrdovala užívání narkotik matkou. Oba rodiče byli drogově závislí a během doby 8,5 měsíce, kdy byl syn svěřen do péče pěstounů, pracovali na tom, aby jim dítě mohlo být svěřeno zpátky. Rodiče splnili určité podmínky a dítě jim bylo navraceno. Biologičtí rodiče žijí se synem v bytě, který je ve vlastnictví babičky, tedy matky otce dítěte. Biologická matka pochází z adoptivní rodiny, podporu jí bohužel však nenabídla ani matka biologická, ani matka adoptivní. Oporu shledává ve své potenciální tchýni, která s vnukem velmi pomáhá.

Předávání dítěte z pěstounské péče zpět do biologické rodiny proběhlo v březnu 2022, a tak byl chvílemi pro respondentku rozhovor náročný, neboť mluvila o svých emocích, které ještě neměla řádně zpracované. Téma je pro ni velmi aktuální a ještě bolestivé. Přesto však v rozhovoru byla velmi otevřená a dle jejích slov je ráda, že rozhovor mohla poskytnout.

Biologická rodina č. 3 (respondent 3):

Pěstounce bylo do péče na přechodnou dobu svěřeno dítě ihned po narození, v její péči holčička zůstala dva měsíce. Matka holčičky neměla dostatek finančních prostředků, aby se o dítě postarala, a tak nejprve uvažovala, že dítě dá k adopci. To si nakonec vlivem sociálních pracovníků rozmyslela, neboť, dle výpovědi respondentky, měla k dítěti velkou citovou vazbu a velmi usilovala o to, aby ho mohla získat do své péče. Biologická matka měla v péči již dvě vlastní děti. Respondentka uvedla, že se jednalo o nejhezčí předání dítěte z pěstounské péče, jaké kdy zažila. Matka od začátku projevovala obrovský zájem, v péči o dítě se s pěstounskou střídaly vždy po několika dnech. Děti měly matku velmi rády, byla starostlivá, pečlivá, čistotná a milující. Pěstounka uvedla, že pro ni bylo velmi náročné, když si vždy po pár dnech dítě vyzvedávala, neboť biologická matka to velmi špatně nesla a pokaždé velmi plakala. Respondentka uvádí, že od začátku věděla, že vše dobře dopadne a že měla z matky dítěte ihned skvělý pocit. Dodnes se s biologickou matkou a dětmi vídají a navštěvují se.

5.5.1 Obavy pěstounů z návratu dítěte do biologické rodiny

Ačkoliv se může návrat dítěte do biologické rodiny jevit jako nejlepší výsledek pěstounské péče na přechodnou dobu, je i tak zcela patrné, že tento proces s sebou nese jisté obavy. Respondenti byli tázáni na jejich obavy z návratu dítěte zpět do biologické rodiny, dále byli tázáni na jejich pocity a jak na ně celý proces působil.

Jednou z největších obav pěstounů bylo opětovné selhání biologické rodiny. Respondenti také často uváděli, že biologičtí rodiče nemají vzory z vlastní původní rodiny, a tak pro ně může být celková péče a výchova dítěte velmi náročná.

„...prostě když ta maminka čtyřikrát předtím selhala, tak prostě může selhat znovu. Prostě pochybnosti toho, že ten člověk jako nemá ty vzory v rodině a tím pádem není schopen se je naučit.“ Další respondentka uvedla, že má obavy, aby: *„...jim to vydrželo, ten jejich vztah. Protože to dítě vždycky přinese jakoby změnu do toho vztahu, tak aby to dokázali ustát. Protože ta maminka potřebuje to zázemí, potřebuje se mít o koho opřít, protože finančně*

samozřejmě ona nevydělává, žádný, podle mě, úspory nemá, protože nikdy do práce nechodila. Jako peníze nejsou všechno, ale vždycky je to alfa a omega toho žití dál.“

„...když přijde nějaký problém, aby ho uměli řešit, aby věděli, kam se mají obrátit, aby to nesklouzlo zase zpátky.“

Zároveň však na respondenty dobře působilo vědomí toho, že kdyby určité selhání nastalo, jsou v okolí dítěte další lidé, kteří si toho všimnou a mohou pomoci. *„...a pořád si říkám, že je tam ta babička, která prostě sama k tomu jako svolila, že v případě, že ti rodiče selžou, že si to dítě jako vezme do péče,“* sdělila respondentka. Další z pěstunek vypověděla velmi obdobně. *„...pro mě největší takovou podporou bylo, že bydlela v tom azylovém domě, to znamená, měla kolem sebe maminky s dalšími dětmi. A pro mě to bylo takové jako ubezpečení, že kdyby jako selhala, tak tam bude někdo, kdo to uvidí, kdo jí pomůže, na koho se může obrátit. Takže pro mě to bylo velkou oporou.“*

„Spíš mám pocit, že se ona musela hodně učit. Jo jako aby se k tomu dítěti dostala, tak to bylo hodně na ní, byla v tom strašně osamocená si myslím. Nikdo jí jako nepomáhal. ... nevěděla, co má dělat, nevěděla, jak má dítě zaujmout, prostě získat ho, nadchnout ho pro něco, nějakou činnost.“

Útěchou pro obavy pěstounů ze selhání stály také na tom, že biologičtí rodiče aktivně projevovali zájem, plnili zadané úkoly a snažili se nastavit podmínky tak, aby mohli přijmout dítě zpět do své péče. *„Samozřejmě obavy mám. To je jasné. Nicméně po celou tu dobu projevovali zájem. A vytrvali.“*

„...oni opravdu projevíli mimořádnou snahu získat to dítě zpátky.“ Respondentka však ještě uvádí, že na začátku přechodné pěstounské péče biologičtí rodiče tolik snahy neprojevovali, neboť tam byla určitá nedůvěra z obou stran. *„...samozřejmě ze začátku to byl takový, bych určitě řekla, předsudek z mojí strany.“* Také biologičtí rodiče nevěděli, jak se k nastalé situaci postavit a odebrání dítěte měli za zlé pěstounské rodině. *„...že vlastně nemůžou mít do dítě, brali to, jakože jim ho beru, ale myslím si, že i tohle se časem obrousilo a celkem jsme navázali, bych řekla, přátelský vztahy.“*

Jedna z respondentek však uvedla, že vlivem situace neměla vůbec žádné obavy. Když byla tázána, zda pociťovala nějaké obavy během celého procesu, odpověděla: *„Ne. Od začátku ne. Že bych měla cítit nějaký pochybnosti, to vůbec, to se vůbec neprojevovalo u mě. Já jsem prostě měla pocit, že to všechno bude dobrý.“* Jednalo se o respondentku č. 3, v jejímž příběhu figuruje romská maminka, která měla strach, že další dítě nezvládne finančně zajistit.

Obavy během procesu návratu dítěte zpět do biologické rodiny z pěstounské péče na přechodnou dobu jsou vyšší než u odchodu dítěte do jiné formy náhradní rodinné péče. Je-li dítě umístěno do dlouhodobé pěstounské péče nebo je-li osvojeno, pěstouni si jsou vědomi toho, že osoby, ke kterým dítě odchází, jsou odborně posouzeni a vybráni specificky pro konkrétní dítě. Pokud se dítě však vrací do rodiny, která už jednou selhala, je pochopitelné, že se s celým procesem pojí určité obavy. Naši respondenti uvedli, že největší obavy měli z důvodu možného opětovného selhání biologických rodičů.

5.5.2 Vnímání odchodu dítěte pěstouny a ostatními členy rodiny pěstouna

V této oblasti bylo účelem zjistit, jak na odchod dítěte, svěřeného v pěstounské péči, reagovali i ostatní členové rodiny. I přesto, že převážně je jedna primární osoba, která o dítě pečuje v největším časovém rozmezí, přítomnost a následná absence dítěte v rodině jsou náročnými změnami pro všechny zúčastněné osoby. Jedna z respondentek uvedla, že i přesto, že je dítě v rodině jen po určitý limitovaný čas, je tam přece jenom v tomto čase každý den, a tak se stává součástí rodiny a rodinných rutin a rituálů. *„To dítě je součástí. Každodenní součástí.“*

Všichni respondenti, se kterými byly vedeny rozhovory, mají či měli v době předávání dítěte do biologické rodiny již dospělé děti. I přesto, že některé děti s pěstouny nesdílely již společnou domácnost, předávání dítěte z pěstounské péče pro ně bylo náročnou událostí. Odchod dítěte, které bylo již každodenní součástí rodinných aktivit a bylo důvodem upravení priorit a rutin rodiny, zasahuje celou rodinu včetně dalších blízkých osob, kteří nejsou přímo příbuzní.

„...nikdo z nás netušil, jak to bude náročný. To znamená, že ani ten skoro dvacetiletý syn netušil, jak moc rychle se naváže na to dítě.“ Respondentka poté dodala, že situace zasáhla velmi i synovu přítelkyni, která v té době v jejich domácnosti trávila spoustu času, s dítětem pěstounům pomáhala a vytvořila si k němu vztah.

„Pak tady byly s námi ještě další dvě děti a musím říct, že se snažil, hodně se snažil, aby se nenavázal. Dával si odstup, a to byl dospělý, jo, bylo mu, já nevím, třiadvacet. Tak jako si řeknete, že dospělý člověk a měl by mít jako nějak pojem o tom rozumově, ale musím říct, že se hodně snažil, aby se nenavázal, protože ta první zkušenost ho hodně zasáhla.“

Z rozhovorů lze soudit, že vnímání odchodu dítěte svěřeného do péče na přechodnou dobu, závisí z velké části i na tom, v jaké životní fázi se rodina nachází. Záleží velmi na okolnostech, na starostech, které rodina má a na problémech, které momentálně řeší. Stejně

tak naopak může mít odchod dítěte (samozřejmě tak i celková jeho přítomnost) velký vliv na situaci v rodině. Jedna z pěstunek vypověděla, že když její dospělý syn zažil předávání dítěte z pěstounské péče do původní rodiny, rozhodl se, že toho již nechce být součástí. *„Takže jako opravdu jsem to vnímala a mám pocit, že to byl i jeden z instinktů, aby se osamostatnil, aby odešel.“*

Další pěstounka sdělila, že synové vždy před odchodem svěřeného dítěte přijedou na návštěvu, s dítětem se rozloučí a pořídí si fotky na památku. Není to pro ně tak náročná situace, neboť nežijí ve stejné domácnosti a dítě není jejich každodenní součástí.

„Asi nejhůř to nese manžel. Ten jako vždycky říká – tak si pro něj zase pojedeme. A kluci už jsou velký, jako já mám tři kluky a bydlí s námi už jenom ten nejmladší a ten teda studuje medicínu, tak ten má svých starostí dost. ... Ale jako berou to prostě tak, že je to moje práce a všichni doufáme, že to bude dobrý.“

Respondenti také uváděli, že pro vykonávání této profese, tedy pro to, aby člověk mohl být pěstounem na přechodnou dobu, je nutné to mít v sobě od začátku nastavené tak, aby stále žil s vědomím, že je dítě umístěno do jeho péče pouze dočasně. I přesto to však může být náročné, neboť každý z pěstounů prošel v životě jinými zkušenostmi, které ovlivňují jeho momentální chápání a reagování na situace, a tak na ně někdy může osud dítěte zapůsobit více a někdy naopak méně.

„A já jsem si myslela, že to v sobě nastavený mám, ale to první dítě mě vlastně prověřilo a řeklo mi, že na to připravená nejsem. Opravdu jsem to emočně velice těžce nesla, samozřejmě ne při tom předávání, spíš byly takový ty noci, kdy jsem se obávala, co bude, jak bude, jak se bude malý cítit, jestli mu bude všechno dopřáno tak, jak potřebuje. Potřebovala jsem se sama v sobě odprostit od toho, že už to není moje věc. Že prostě ta zodpovědnost už bude na té mamince, že takhle je rozhodnuto.“

Respondentka, jejíž dítě svěřené do péče pocházelo z rodiny, kde matka měla všechny předpoklady pro naplňování potřeb dítěte, kromě předpokladu finančního zajištění, uváděla, že odchod dítěte nebyl pro ni ani pro její rodinu náročný. Od začátku pěstounská rodina vnímala, že umístění dítěte zpět k biologické matce je nejlepší řešení, a tak na tom ustavičně pracovali, z pěstounské péče se stala jakási péče střídavá a dítě u pěstounské rodině netrávilo tolik času. *„... ona tady fakt byla dva měsíce a bylo to že ten poslední měsíc to třeba bylo tak, že byla tři dny u maminky, dva dny u nás, ...“* Respondentka naopak uváděla, že pro ni byly náročné situace, kdy biologická matka dítě vracela zpět do péče pěstounů. *„A bylo to trošku v tomhle období těžký pro mě, protože ta maminka vždycky strašně brečela,*

když mi jí dávala a mně jí bylo vždycky tak líto. Já jsem měla špatný pocit, že jí беру dítě. Že už jsem to pak prostě nechtěla.“

Odchod svěřeného dítěte z rodiny je velmi zátěžovou situací pro všechny zúčastněné, tedy pro celou rodinu pěstouna, a to i za předpokladu, že je konáno v nejlepším zájmu dítěte. Domníváme se, že někdy tento proces může být dokonce náročnější pro ostatní členy rodiny než pro pěstouna, a to z důvodu, že daný pěstoun je odborně proškolen, je mu nabízena odborná pomoc a ví, že to musí mít v sobě nastavené tak, že se jedná o jeho profesi. Ostatní členové rodiny to takto však nastavené mít nemusí, a tak je celý proces pro ně pak náročný. Jedna z respondentek také uváděla, že po prvním dítěti v přechodné pěstounské péči v rodině všichni pochopili, že se nesmí na dítě tolik vázat.

5.5.3 Citová vazba, vztah dítě – pěstoun

Ačkoliv všichni respondenti uvedli, že je nutné mít od začátku v sobě nastavené, že svěřené dítě je u nich v rodině pouze na chvíli, na dobu přechodnou, nelze vyloučit vytvoření citové vazby mezi pěstouny a dítětem. Pěstouni byli tedy v rámci výzkumu tázáni, jak oni vnímali vytvoření či nevytvoření citové vazby jak ze strany své, tak ze strany svěřeného dítěte. Pro účely výzkumu byla citová vazba spojována s odchodem dítěte z pěstounské péče.

Jedna z respondentek uvedla, že dítě, které předávala zpět do biologické rodiny, bylo jejím prvním dítětem v pěstounské péči na přechodnou dobu. Pěstounka při rozhovoru vyprávěla o tom, že ani zdaleka nebyla na vše tak připravena, jak si zprvu myslela. Pro zpracování prožití situace, kdy dítě, které jí bylo svěřeno do péče, předávala biologickým rodičům, musela navštívit odborníka – psychologa, který jí pomohl.

„...asi u toho prvního dítěte to bylo asi nejhorší, protože ten vztah tam určitě vzniknul, maličký byl velice jako roztomilý, i přes všechny ty počáteční nějaký nesrovnalosti s jeho spánkem, že třeba nemohl spát, že jsme se tři měsíce opravdu vůbec nevyspali. Že spal jenom na mně, což o to – on spal, já už ne. Tak prostě i vzhledem k té náročnosti si ten vztah prostě vytvořil. ...“

Je velmi pravděpodobné, že tak silná citová vazba mezi pěstounem a dítětem mohla vzniknout právě z důvodu náročnosti, kterou respondentka uvádí.

Dále pěstounka vypráví o tom, jak toto dítě, svěřené do pěstounské péče, vytvářelo vztahy. Citová vazba ze strany dítěte byla podle ní: *„typická ústavní, že se přilepil na někoho a držel se ho jako klíště a jakmile ho ta osoba, nechci říct, že opustila, ale odešla, tak se přilepil na někoho jiného. Takže v podstatě, když já jsem byla doma s manželem, tak byl u*

mě, jakmile jsem odešla, tak se přilepil na manžela, a když jsme potom předávali mamince, tak se přilepil na maminku.“

K otázce, jaké pocity další z respondentek prožívala při procesu návratu dítěte do biologické rodiny, z hlediska citové vazby, zodpověděla pouze jednu větu: *„Špatně se mi o tom mluví, ale jako v hlavě to musíte mít nastavený, jinak to nejde.“* Bylo velmi zjevné, že je pro respondentku náročné o tomto procesu mluvit, dokonce ji přemohl pláč a požádala o další otázku.

Další respondentka uvedla, že jelikož byla od začátku nastavená na to, že dítě brzy půjde ke své biologické matce, z čehož měla velmi dobrý pocit, tak si nestihla vytvořit takovou citovou vazbu, která by jí poté měla určitým způsobem ublížit.

Z těchto výpovědí pěstounů lze usuzovat, že citové napojení na dítě vzniká i vlivem situace, za které je dítě pěstounům svěřeno do péče. Pokud pěstouni předávají zpět do péče rodičů dítě, které na tom na začátku pěstounské péče nebylo dobře, rodiče opravdu nebyli připraveni se o dítě řádně postarat, je citová vazba silnější a proces odchodu dítěte náročnější. *„Vy si ho vlastně vyipláte, dostanete z nejhoršího,“* odpověděla jedna z respondentek. Pokud je snaha biologických rodičů zřejmá od začátku, je pozorovatelné jednání v zájmu dítěte, pěstoun už od začátku pracuje s vědomím, že toto konkrétní dítě má kam jít, a tam také půjde, neboť tam patří. Tento rozdíl můžeme pozorovat i u našich respondentů, kdy jedna pěstounka měla v péči dítě s abstinenčními příznaky, jehož matka byla závislá na návykových látkách, byla osobou bez přístřeší, druhá pěstounka měla v péči též dítě, které vykazovalo abstinenční příznaky ihned po porodu a rodiče neměli kvalitní zázemí, aby byli schopni se o dítě postarat. Tyto pěstounky se setkaly s více obavami z návratu do biologické rodiny a celková míra citové vazby k dítěti byla silnější. Naopak pěstounka, jejíž svěřené dítě mělo milující matku, která neměla výrazné problémy v oblasti uspokojování potřeb dítěte, nepodlehla vytvoření silnější citové vazby. Bylo pro ni velmi přirozené s matkou dítěte spolupracovat, matku brala za zodpovědnou osobu za dítě. Pěstounka se cítila být v roli spíše jakési „chůvy“ než primární pečující osoby.

Pro zajímavost jsme se rozhodli uvést tvrzení jedné z respondentek, které se nevztahovalo ke zkušenostem s dítětem, které se z její péče vracelo do péče rodičů. Pěstounka velmi otevřeně hovořila o tom, že ne s každým dítětem si vždy sedne a v tom případě se nevytvoří citová vazba. Někdy jsou sympatie silnější a někdy naopak slabší, někdy se objevují dokonce jisté antipatie. *„To jsem pak už ráda, že vím, že to dítě můžu dát jinam. Stejně by dlouhodobě pobyt u mě pro něj nebyl prospěšný, to dítě potřebuje lásku. Nefalšovanou, opravdovou.“*

Celkový proces návratu dítěte z pěstounské rodiny do rodiny biologické je náročný, a tak byli naši respondenti tázáni, zda je nenapadá něco, co by jim v dané situaci pomohlo a mohlo to celý proces usnadnit. O návrzích pěstounů pojednává tedy následující kapitola, konkrétní doporučení a návrhy jsou pak rozpracovány v kapitole tomu určené.

5.5.4 Návrhy pěstounů na usnadnění přechodu dětí zpět do biologické rodiny

Vlivem flexibility polostrukturovaného interview bylo při rozhovorech zjištěno, že biologické rodiny, jejichž dítě bylo svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, se potýkají s jednou či více náročnými životními situacemi. Biologickým rodičům dítěte je poskytnut limitovaný čas, během kterého musejí splnit všechny podmínky, které doposud nesplňovali, aby jim mohlo být dítě svěřeno zpět do výhradní péče. Zamyslíme-li se nad tím, že často je časová dotace na upravení podmínek v rozmezí 2–3 měsíců a těžká situace rodičů se může týkat drogové závislosti, nedostatku finančních prostředků, absence vhodného bydlení, je zřejmé, že se jedná o velmi náročné období pro rodiče.

Podívejme se na situaci biologických rodičů, se kterými měli zkušenosti naši respondenti:

- Matka bez přístřeší, finančních prostředků, s absencí vědomostí o tom, jak se řádně starat o dítě, jak ho zaujmout a plnit všechny jeho potřeby.
- Otec a matka závislí na návykových látkách, bez přijatelného bydlení, které by tvořilo bezpečné prostředí pro dítě.
- Matka, která nemá dostatek finančních prostředků na zajištění potřeb dítěte.

Vezmeme-li v úvahu časovou dotaci na nápravu těchto nedostačujících podmínek, dále často absenci vlastní rodiny, blízkého člověka či znalosti, kam se obrátit, je zřejmé, že se pro biologické rodiče jedná o velmi náročný úkol. Biologičtí rodiče dostanou „seznam úkolů“, které je potřeba splnit, ale často neví, jak. Přesto, že v ČR k dnešnímu datu funguje již mnoho doprovodných organizací, které nabízejí služby nejen náhradním rodinám, ale také rodinám biologickým, rodiče nevědí, že se na ně mohou obrátit. V úvahu také přichází možnost, že se na ně obrátit nechtějí, neboť se jedná o další „cizí“ osobu, která do procesu zasahuje. Ze strany rodičů v těchto situacích může panovat k odborníkům určitá nedůvěra, což potvrzuje i výrok jedné z respondentek: *„Otázka je, jestli to využijí, protože to jsou pro ně zase cizí lidi. Samozřejmě, že se jim nabízí i ta jejich sociální pracovnice, samozřejmě zase je to spíš úředník, není to nějaký jako rodinný člověk. To si myslím, že jako fakt asi*

k nim mám blíž já.“ Potvrzující je i sdělení další respondentky: „...ta jejich ochota je minimální spolupracovat, protože když tam vidí prostě úředníka a člověka, který jim stojí v cestě a tak, mají jiné představy, všechno to jsem za těch deset let jako nějak pochopila.“

Respondentům byla položena otázka, zda je napadá něco, co by mohlo usnadnit proces návratu dítěte do biologické rodiny jak směrem k pěstounům, dítěti a rodičům dítěte. Někdy nebyla odpověď hned jednoznačná, ale po delší debatě jsme ve všech třech rozhovorech došly k závěru, že při procesu návratu dítěte chybí osoba, která by rodině pomáhala a byla oporou při řešení běžných záležitostí. Pěstounky během rozhovorů uváděly, že dělaly během doby přechodné pěstounské péče mnoho věcí nad rámec jejich povinností. Je pochopitelné, že pěstouni chtějí pro tyto děti i do budoucna jen to nejlepší, a tak se budou snažit biologické rodině pomáhat a vše jim vysvětlit tak, aby mohly být naplňovány potřeby dítěte. Ovšem je nutné se na to podívat z jiné perspektivy, kdy to přináší pěstounům další úkoly a pocit zodpovědnosti za pomoc rodině, což už nespadá pod rámec jejich povinností.

„My jsme to v podstatě dělali za někoho. Já jsem je celou tu dobu učila, co mají udělat, jak to mají udělat, proč to mají udělat, proč se to po nich chce. I když to není vaše starost. To opravdu není moje starost, ale nedávám to.“ Respondentka také uvádí, že biologické rodiny dětí svěřených v pěstounské péči nemají schopnost rozumět všem úkonům, které je potřeba v rámci návratu dítěte vykonat. *„...ti biologičtí rodiče to nemají. Za celou tu dobu ani jedna ta rodina, se kterou jsem se setkala, to neměla,“* sdělila pěstounka, která měla v péči na přechodnou dobu již dvanáct dětí.

Respondenti uváděli, že jednou z možností, jak usnadnit proces návratu dětí zpět do biologické rodiny, je vytvoření organizace či pracovního místa, které by obsazovala osoba, která by rodiče doprovázela již od samého počátku procesu. Biologičtí rodiče dítěte by mohli k této osobě navázat určitý vztah a především důvěru. *„...aby měli někoho, kdo jim pomůže, poradí a třeba je vezme za tu ruku a odvede je a ukáže, co a jak. Oni jsou v tom opravdu sami. My žijeme v nějakém prostředí, v kterém to vnímáme jako kontinuální, ale oni se s touhle situací setkávají třeba úplně poprvé. Já, kdybych se s něčím setkala poprvé, tak taky budu vyděšená a nebudu vědět, co mám dělat,“* uvedla jedna z respondentek o tom, co by pro biologické rodiče, v procesu návratu dítěte zpět do jejich péče, bylo přínosné.

Jiná možnost pro usnadnění procesu návratu dítěte do biologické rodiny respondentky nebyla navržena, a proto tato možnost pro usnadnění procesu bude podrobněji popsána v kapitole č. 6, nesoucí název Doporučení.

5.5.5 Zhodnocení bezpečnosti návratu dítěte do biologické rodiny

Z rozhovorů bylo zřejmé, že celý proces návratu svěřeného dítěte zpět do biologické rodiny byl pro přechodné pěstouny náročný. Respondenti se během procesu potýkali s nepříjemnými pocity, obavami, a také bojovali se svým vnitřním nastavením, které souvisí jistě s životními zkušenosti a zažitými vzorci chování. Celkově se dotazovaní pěstouni však shodovali v názoru, že v danou chvíli je pro dítě návrat k biologické rodině nejlepším řešením.

„Je tam mezi svýma a prostě to je jeho cesta. Když si vezmu ty možnosti, který byly, tak mi přijde, že je zbytečný, aby vyrůstal v dlouhodobé pěstounské péči, protože ti rodiče teď ten zájem mají.”

„...je to správně, že jsou spolu, že matka už má podmínky, že je schopná se o to dítě postarat.“

„...po pěti letech, to jsme se potkali u soudu, stále byli spolu a matka vypadala úplně jinak, nebyla to žádný bezdomovec, byla upravená, měla fakt jako brýle, opravdu vypadala velice dobře.“ V této výpovědi pěstounka na přechodnou dobu sdílela zkušenost, kdy biologickou matku dítěte potkala po pěti letech od ukončení pěstounské péče. Dítě bylo stále v péči matky a na matce bylo zřejmé, že se v životě velmi posunula.

Zároveň však respondenti poukazovali na rizika, která s návratem dítěte k vlastním rodičům souvisí.

„Ona byla hodně pocitově plochá, jako nebyly tam ty emoce, nedokázala je projevovat, takže jako ten život na té ulici jí naučil teda jako neprojevovat se radši vůbec nijak.“ Emoční oploštělost se řadí mezi poruchy struktury emocí. Při tomto stavu jsou emoce jedince velmi nevýrazné či setřelé. Jedinec se tak může zdát bez zájmu, pasivní, lhostejný nebo citově se neprojevující (Orel, 2020, s. 144). Z předchozích sdělení respondentky víme, že se jedná o matku samoživitelku, která nemá nikoho, na koho by se mohla obrátit. Zde vidíme potenciál ve využití původně Dánského modelu Familieprojektet, který byl vytvořen organizací Danish Resources, která reagovala na problematiku z osmdesátých let. V tomto období se rozmohl problém s matkami uživatelkami. Sociální pracovníci v té době podléhali dilematu, zda dítě ponechat s matkou, anebo jí dítě odebrat. Nový model pěstounské péče tedy umožňoval umístění dítěte do pěstounské péče i s biologickou matkou dítěte. Ačkoliv tento projekt nevykázal stoprocentní úspěšnost, potvrdily se případy, kdy se matka opravdu začala starat o své dítě. V opačném případě alespoň nebyly zpřetrhány citové vazby mezi matkou a dítětem. Biologická matka se díky vlivu prostředí pěstounské rodiny může poučit

a rozvíjet své rodičovské kompetence. Samotné matky často pocházejí z nevyhovujícího prostředí, kde nemohly nabýt vhodných vzorců chování. Tento projekt umožňuje poučení a určitý posun matky, co se těchto vzorců týče (Časopis sociální práce, 2018, online).

Jedna z pěstounek v rozhovoru uvedla, že pokud by se naplnily některé ze scénářů opětovného selhání rodičů, pořád mají kolem sebe další osoby, které jim mohou pomoci. Ovšem neví, zda by to bylo zase nejlepším vzorem pro dítě, aby to pozoroval. *„A to pak nevím samozřejmě co je lepší, aby on to viděl ten příklad nebo ... nevím. Přemýšlet nad tím ani jako nechci, ani domýšlet, ale furt si říkám, že když tam je ta babička, tak to nějakým způsobem jako má šanci ovlivnit. Samozřejmě že ovlivnit i pozitivně i negativně.“*

Třetí respondentka v rozhovoru opakovala, že se jednalo o její nejhezčí zkušenost, co se předávání dítěte z pěstounské péče týče. Od začátku měla z biologické rodiny dítěte velmi dobrý pocit a neměla žádné obavy, že matka by se o dítě nedokázala postarat. Jediným problémem v tomto případě byly finance, které pro rodinu nebyly dostatečné a biologická matka měla strach, že by nebyla schopna zabezpečit další dítě.

Ačkoliv se pěstouni během procesu návratu dítěte zpět do biologické rodiny setkávali s určitými obavami o budoucnost a zdravý vývoj dítěte, všeobecně během rozhovorů převažoval názor, že je návrat do původní rodiny nejlepším řešením pro danou chvíli. Respondenti se též shodovali, že nelze přemýšlet opakovaně nad tím, co bude za několik měsíců či let, neboť by poté člověk ani nemohl vykonávat profesi pěstouna na přechodnou dobu. Je nutné si uvědomit, že osud dítěte není již v jejich rukou, svoji funkci splnili, pro dítě udělali to nejlepší, co mohli a odpovědnost za vývoj dítěte předali někomu jinému.

6 Doporučení

Jak již bylo zmiňováno v předchozích kapitolách, naším doporučením pro usnadnění procesu návratu dětí zpět do biologické rodiny, je návrh na vytvoření doprovodné organizace, díky které by biologičtí rodiče již na začátku celého procesu (tj. při odebrání dítěte z jejich péče), získali podporu osoby, která by jim pomáhala v běžných záležitostech spojených s vyřešením své nepříznivé situace a nastolení vhodných podmínek pro přijetí dítěte zpět do své péče.

Jaká by byla náplň práce osoby doprovázející?

Hlavním úkolem by byla především podpora rodiny po celou dobu, kdy jejich dítě je svěřeno do péče pěstounů na přechodnou dobu, a i po přijetí dítěte zpět do rodiny do doby, kdy by tato podpora byla potřebná. Určení této potřebné doby je velmi individuální a záviselo by to na rozhodnutí pověřené osoby, kterou by mohl být např. pracovník OSPOD.

Jednalo by se zejména o podporu při:

- Fyzické péči o dítě: tj. zajištění potřeb dítěte, základní úkony hygieny, pomoc při podávání stravy, přebalování, oblékání, nákupu potřeb pro dítě.
- Pomoc při výchově dítěte: aktivizace dítěte, navázání kontaktu s dítětem, čas pro hru.
- Pomoc při jednání s úřady, či vyhledáváním organizací a sociálních služeb, které by mohly rodině pomoci s určitými problémy.
- Psychosociální podpora rodičů, být rodičům „přítelem,“ na kterého se mohou obrátit. Podpora při řešení různých osobních záležitostí.
- Podpora při plnění úkolů státních institucí pro zajištění vhodných podmínek pro přijetí dítěte.
- Podpora autonomie biologické rodiny.

Požadavky na doprovázející osobu:

- Zkušenosti s výchovou a péčí o vlastní děti (nejlépe již dospělé či dospívající).
- Ochota pomoci rodičům v nouzi, schopnost empatie.
- Pravidelná účast na seminářích.
- Absolvování úvodního školení pro získání potřebných kompetencí a certifikátu pro výkon této profese.

Pozice vhodná pro:

- Osoby doprovázející nemusí být odborníkem, je dokonce žádoucí, aby odborníkem nebyly. Tzn. nemusí mít vzdělání v humanitární oblasti, stačí pouze body vypsane výše.
- Osoby v důchodovém věku.
- Osoby se zdravotním postižením.
- Příslušníky etnických menšin, cizince, uprchlíky.

Je důležité vysvětlit, proč je pro tuto pracovní pozici žádoucí, aby doprovázející osoba nebyla odborníkem. Jak již bylo zmiňováno, biologičtí rodiče v tomto procesu často bývají nedůvěřiví k dalším osobám, které do procesu zasahují, zejména tedy odborníci. Pokud by se tedy jednalo o osobu, která odborníkem není, rodiče dítěte by viděli, že je to osoba třeba s podobnými životními zkušenostmi, kulturou či tradicemi, bylo by pro ně snazší doprovázející osobě důvěřovat. Osoba doprovázející nemá být v celém procesu dalším odborníkem, ale mentorem, který rodičům pomůže v běžných záležitostech, bude jim oporou a přítelem.

Dle výpovědi respondentů, které jsou popsány v kapitole 5.4, lze usuzovat, že úkony, které vykonávají nad rámec své práce, přináší neodůvodněný pocit zodpovědnosti za situace, za které zodpovědní nejsou. „*Potřebovala jsem se sama v sobě odprostit od toho, že už to není moje věc,*“ vypověděla respondentka. Pěstouni, kteří se podíleli na rozhovoru, se často setkávali s náročným vyrovnáváním se s odchodem dítěte, hlavně z důvodu strachu, zda bude péče o dítě dostatečně zajištěna a zda budou naplněny jeho potřeby. Domníváme se, že tento strach může být založen právě na přidaném pocitu zodpovědnosti za „proškolení“ rodičů. Pokud by na této cestě rodičům pomáhal někdo jiný, pro podporu biologické rodiny určený, lze usuzovat, že by pěstouni získali pocit zodpovědnosti na někom jiném a bylo by pro ně snazší se vyrovnat s pocitu zodpovědnosti za situaci dítěte.

Při vytvoření doprovázející organizace pro biologické rodiče je třeba myslet i na určitá rizika, která je potřeba brát v úvahu a zamyslet se nad jejich případným řešením:

- Snížená důvěra k rodině pěstounské, neboť velká důvěra často vzniká právě tím, že pěstouni jsou nad rámec svých povinností rodině biologické osobou doprovázející. Pokud tento důležitý úkol podpory převezme někdo jiný, snižují se možnosti navázání vztahu a důvěry k rodině pěstounské.
  - Aby toto riziko bylo sníženo, či mu bylo zcela zamezeno, je důležité, aby se doprovázející osoba účastnila společně s rodiči pravidelných schůzek s dítětem a rodinou pěstounskou. Není nutné, aby byla účastna každé ze schůzek. Pro biologické rodiče by mohlo být

důležité a důvěru podporující, vidět kooperovat doprovázející osobu a pěstouny, neboť by viděli, že se obě strany snaží o stejnou věc, tedy hájí zájmy dítěte.

- Nedůvěra k další „cizí“ osobě v celém procesu. Biologičtí rodiče mohou mít pocit, že osoba doprovázející je pouze další osobou, která zasahuje do jejich osobních záležitostí.
  - Tomuto riziku by mohlo předcházet využití pracovníků, kteří nejsou odborníky. Stejně tak by toto riziko mohl snižovat kvalitní výběr doprovázející osoby pro konkrétní rodinu na základě podobnosti, určitých sympatií a kompatibility.
  - Je také důležité, aby bylo důkladně, pro biologickou rodinu srozumitelně, vysvětleno, proč tato doprovázející organizace existuje a jaké výhody může přinést.
- Ačkoliv neodborný pracovník jako osoba doprovázející představuje mnoho výhod, zároveň je i určitým rizikem. Mohla by nastat situace, kdy by si doprovázející osoba nevěděla rady, a tak by mohly ze situace vzejít komplikace.
  - Důležité tedy je, aby tito pracovníci byli opravdu kvalitně a odborně proškoleni. Důraz by měl být kladen i na celoživotní vzdělávání.
  - Nesmíme opomenout také pravidelnou supervizi, která by též mohla snížit toto riziko.

O návrhu zajištění doprovázejících osob pro biologické rodiče jsme vedli debatu s předsedkyní jedné nejmenované doprovázejí organizace pro pěstounské rodiny. Paní předsedkyně zdůrazňovala, že by byla potřeba jakási forma „neformální“ pomoci biologickým rodičům, neboť jak již bylo v práci mnohokrát zmiňováno, rodiče mají často nedůvěru k různým institucím. „...*ony existují sanační organizace, ale já jsem se s nimi setkala za celou dobu svého působení jenom jednou,*“ sdělila předsedkyně organizace. Domníváme se, že vytvořením doprovázející organizace pro rodiny biologické, by nebyla forma pomoci přímo neformální, ovšem měla by na uživatele služby neformálně působit. To znamená, že rozhovory s doprovázející osobou by měly být co nejpřirozenější.

Je třeba zmínit, že určitá snaha v České republice podpořit biologické rodiče, jejichž dítě bylo umístěno do pěstounské péče, se v posledních letech začíná objevovat. Příkladem může být projekt, který se zaměřuje na pilotní realizaci asistenční služby, která bude zaměřena na matku a její dítě. Jedná se o rozšíření již zavedeného modelu pěstounské péče

na přechodnou dobu, a to o péči nejen o dítě, ale i o jeho biologickou matku (Časopis sociální práce, 2018, online).

Dalším doporučením pro praxi je prozkoumání, pilotní realizace a případné zavedení Dánského modelu sdílené pěstounské péče. Tento model byl podrobněji popsán v kapitole 5.5.5. Věříme, že tento model sdílené pěstounské péče by mohl vést k snadnějšímu návratu dětí do biologické rodiny jak pro pěstouny, tak pro dítě a jeho biologické rodiče.

Pro situaci, kdy dítě přechází zpět do péče svých biologických rodičů, by jistý přínos mohla mít vyšší míra nabízení a realizací rodinných konferencí. Tato konference, neboli rodinné setkání, může mít obrovský význam jak pro rodinu, ve které je více členů, tak pro rodinu, kde se nachází například jen biologická matka a dítě. V prvním případě může ujasnit jednotlivé úkoly všech členů a podpořit motivaci v jejich plnění. V případě druhém, kdy se zdá, že se biologický rodič nemá na koho obrátit, je díky případovým konferencím možné navázat kontakt s širším příbuzenstvem, kde mohlo být zprerušeny veškeré vazby.

Dle Dunovské (2015) je metoda rodinných konferencí v České republice poměrně novinkou. Rodinné konference rodině umožňují řešení své nelehké situace vlastními silami a předávají rodině odpovědnost za její řešení. Jedná se o setkání členů úzké i širší rodiny, přátel a dalších blízkých osob, kteří společně vytvářejí plán, jak vyřešit náročnou situaci ohroženého dítěte nebo celé rodiny (Homolková, 2018, s. 18). Rodinné konference vznikly na Novém Zélandu a jejich nejšířší využití propuklo po roce 1989 díky přijetí charty práv dítěte. V České republice se rodinné konference dostaly do povědí sociálních pracovníků převážně díky pilotnímu projektu Ministerstva práce a sociálních věcí, který probíhal v roce 2014 a 2015 v osmi krajích (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015, s. 8). Rodinné konference je vhodné nabízet rodinám, které jsou buď čerstvě v evidenci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, nebo jsou v jeho evidenci již delší dobu, ale v poslední době došlo k velké změně, což doporučují i metodiky ze zahraničí (Jirásek, Ženíšková, Pavlíková, 2015, s. 17). Rodiny, do kterých se vrací dítě z pěstounské péče na přechodnou dobu, jsou tedy vyhovujícími uchazeči o uspořádání rodinné konference, neboť jejich rodina a její členové prochází velkými změnami.

Pro podpoření těchto návrhů se jeví jako vhodné vytvoření advokační strategie. V advokační strategii je důležité, aby byl uveden nejen cíl, ale i analýza kontextu. Dále je potřeba zvážit zainteresované osoby, tedy cílové aktéry a partnery, nesmíme však opomenout ani na oponenty. Poté je nutné zvážit využitelné metody, zdroje a akce (Zogata-Kusz, 2022). Pro podporu advokační strategie je vhodná možnost využití tvorby takzvaných fact sheets. Fact sheet je informační list, který stručně, ale důkladně popisuje daný jev.

Tvorba advokační strategie na toto téma by mohla zaujmout sociální pracovníky, neboť právě oni by měli být významnými aktéry rozvoje politiky státu. Pro participaci na změně systému je potřeba přemýšlet takzvaně „outside the box“ o dlouhodobých problémech, aby byla zajištěna vyšší míra úspěšnosti (Margaret a Michael Sherraden, Slosar, 2002, s. 219). Návrhy jsou velmi stručně shrnuty v závěru diplomové práce.

7 Závěr

Tato diplomová práce pojednává o návratu dětí z pěstounské péče zpět do péče své biologické rodiny. Cílem práce bylo pomocí kvalitativního výzkumu tento proces zmapovat, a to konkrétně z pohledu pěstounů. Pro uskutečnitelnost výzkumu byli pro polostrukturované interview zvoleni profesionální pěstouni, tedy pěstouni na přechodnou dobu. Tito pěstouni se s návratem dětí do biologických rodin setkávají sice ne příliš často, ale rozhodně častěji než dlouhodobí pěstouni. Části empirické předcházela část konceptuální, ve které jednotlivé kapitoly popisují fenomény objevující se poté ve výzkumu. Konceptuální část také slouží pro popis situace pěstounské péče a vysvětlení jednotlivých pojmů, které se s pěstounskou péčí pojí.

Vlivem neočekávaných událostí jsme nemohli v diplomové práci uvést dva rozhovory, a tak na výzkumu participovali pouze tři respondenti. Empirická část mapuje pocity pěstounů na přechodnou dobu během procesu návratu svěřeného dítěte zpět k biologickým rodičům. Těmto pocitům jsou věnovány kapitoly zabývající se obavami pěstounů, vnímáním odchodu dítěte ostatními členy pěstounské rodiny, citové vazbě mezi pěstounem a dítětem, zhodnocení bezpečnosti návratu dítěte do biologické rodiny a návrhům na zlepšení celého procesu návratu dětí do původních rodin. Na základě těchto návrhů byla vypracována kapitola č. 6, zabývající se doporučeními pro praxi.

Hlavním doporučením je návrh na vytvoření doprovázející organizace, nikoliv pro pěstouny, ale pro biologické rodiče, jejichž dítě bylo umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu a oni aktivně usilují o svěření dítěte zpět do své vlastní péče. Biologičtí rodiče často řeší životní problémy, které nejsou slučitelné se zajištěním bezpečného prostředí pro dítě. Rodiče dostanou omezený čas, během kterého musí z podmínek nevyhovujících, udělat podmínky vyhovující. Často nemají rodinu, na kterou by se mohli obrátit, neví si rady s péčí o dítě, nemají dostatek zkušeností a řeší mnoho dalších existenciálních problémů. Zároveň však u nich může panovat jistá nedůvěra k odborníkům, neboť je vnímají jako „ty na druhé straně“, kteří jim vzali dítě. Proto by pro tyto biologické rodiče bylo vhodné přiřazení doprovázející osoby, která by sice byla odborně proškolená, ale nebyla by odborníkem. Tato osoba by měla být biologickým rodičům přítelem, rádcem, partnerem a naslouchačem.

Pro zjednodušení celého procesu návratu dětí k biologickým rodičům bylo navrženo také zavedení či pilotní realizace Dánského modelu sdílené pěstounské péče. To znamená,

že během umístění dítěte do přechodné pěstounské péče, by s ním společně do rodiny mohla být umístěna i biologická matka dítěte. Nejen, že může načerpat vzory, které ve své rodině neměla, ale také se pomocí pěstounů naučí pečovat o dítě a naplňovat jeho potřeby. Dále pro usnadnění adaptace rodiny na změnu, kdy je dítě umístěno zpět výhradně do její péče, by mohla být velkou podporou rodinná konference. Proto se rodinné konference nacházejí v našich doporučeních pro praxi, neboť může být pro rodinu velkou motivací v plnění daných úkolů, co se zajištění potřeb dítěte týče.

Tato diplomová práce, a především výsledky jejího výzkumu, mohou sloužit jako podklad pro návrhy pro Ministerstvo práce a sociálních věcí na zlepšení praxe pěstounské péče. Výzkum se jeví také jako vhodný podklad pro vytvoření advokační strategie, která může být prvním krokem pro změnu systému. Tento kvalitativní výzkum může být zajisté motivací či podnětem pro další, rozsáhlejší a hlubší výzkum, pro který by měly mít vhodné nástroje organizace věnující se pěstounské péči.

Téma návratu dítěte z pěstounské péče zpět do biologické rodiny, je tématem velice relevantním pro sociální práci, zejména pak v sociální práci s rodinou. Tento proces s sebou nese mnoho výzev a nelehkých změn, které působí na všechny zúčastněné strany, a tak se zde nachází mnoho podnětů pro rozvoj sociální práce.

8 Bibliografický seznam

- AMALTHEA. 2020. *Kontakt dětí v NRP s biologickou rodinou* [online]. In: kontaktditetevnrp.cz [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://kontaktdetivnrp.cz/>.
- BELLAMY, J. Jeniffer. 2007. *Behavioral problems following reunification of children in long-term foster care*. Children and Youth Services Review. Volume 30, Issue 2. ISSN 0190-7409.
- BERÁNKOVÁ, Petra. 2020. *Pěstounská péče očima dětí*. In: Šance dětem [online]. ©2011-2022 [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/pestounska-pece-ocima-deti#deti>.
- BLÁHOVÁ, Štěpánka. 2014. *Pěstounská péče na přechodnou dobu: Proces předávání dítěte do biologické rodiny*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- BOYLE, Caroline. 2015. 'What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care?' *A systematic review*. London: London South Bank University.
- BRUSKAS, D. 2008. *Children in Foster Care: A Vulnerable Population at Risk*. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*. 21: 70-77. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2008.00134.x>.
- Časopis sociální práce. 2018. *Společná šance – šance pro nás* [online]. [cit.2022-04-12]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/spolecna-sance-sance-pro-nas/>.
- ČERNÁ, Ria. 2013. *Attachment: o důležitosti citového pouta v životě, o jeho poruchách a léčení*. In: Šance dětem [online].[cit.2022-04-12]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/attachment-o-dulezitosti-citoveho-pouta-v-zivote-o-jeho-poruchach-leceni>.
- DE ROBERTIS, M. T. and LITROWNIK, A. J. 2004. *The Experience of Foster Care: Relationship between Foster Parent Disciplinary Approaches and Aggression in a Sample of Young Foster Children*. *Child Maltreatment*. 9(1), pp. 92–102. doi: 10.1177/1077559503260402.
- DISMAN, Miroslav. 2014. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. 978-80-246-1966-8.

- ĎURECHOVÁ, Markéta. 2010. *Prožívání pěstounské péče z perspektivy pěstounů*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš. 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Havlíčkův Brod: Grada. 978-80-247-1788-3.
- HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- Hledáme rodiče, o.p.s. Příběhy. hledamerodice.cz. ©2021 [cit. 2022-02-24]. Dostupné z: <http://hledamerodice.cz/pribehy/>.
- HOMOLKOVÁ, Nicol. 2018. *Rodinné konference jako nástroj sociálně-právní ochrany dětí v Olomouckém kraji*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita palackého v Olomouci.
- Jihočeská rozvojová, o.p.s. 2019. *Procesy v rámci sociálně právní ochrany dětí zaměřené na přechodnou pěstounskou péči: příklady z praxe*. České Budějovice: Jihočeská rozvojová, o.p.s. "
- JIRÁSEK, Aleš, ŽENÍŠKOVÁ, Jana, PAVLÍKOVÁ, Gabriela. 2015. *Evaluační analýza pilotního projektu rodinných konferencí*. Praha: MPSV ČR.
- KRTIČKOVÁ, Kateřina. 2015. Vztahy v náhradní rodinné péči z pohledu psychologa. In: Šance dětem [online]. ©2011-2022 [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vztahy-v-nahradni-rodinne-peci-z-pohledu-psychologa#pestounstvi-mez-rodici-a-detmi>.
- LÓPEZ, M., DEL VALLE, J.F., MONTSERRAT, C. and BRAVO, A. 2013. *Factors associated with family reunification for children in foster care*. Child & Family Social Work. 18: 226-236. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00847.x>.
- LUMOS. 2015. *Průzkum mezi pěstouny na přechodnou dobu*. [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Pr%C5%AFzkum_mezi_p%C4%9Bstouny_na_p%C5%99echodnou_dobu_2015_0.pdf?
- LUMOS. 2020. *Předčasné ukončení pěstounské péče v ČR: Selhává pěstounská péče v ČR?* [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Lumos_ZPRAVA_predcasne_ukoncen_pp.pdf?
- MACELA, Miloslav. 2019. *Krátkodobá pěstounská péče: historie, praxe, perspektivy*. Brno: Sdružení pěstounských rodin, z.s. ISBN 978-80-270-5530-2.

- MATOUŠEK, Oldřich a Hana, PAZLAROVÁ. 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu*. Praha: Portál. 978-80-7367-739-8.
- MPSV. 2011. *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2011*. Praha: MPSV.
- MPSV. 2014. *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2014*. Praha: MPSV.
- MPSV. 2017. *Zpráva o příčinách umístování dětí mimo vlastní rodinu z perspektivy orgánů sociálně-právní ochrany dětí*. Praha: MPSV.
- MPSV. 2020. *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2020*. Praha: MPSV.
- MPSV. Odměna pěstouna. mpsv.cz [online]. ©Nedatováno [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/odmena-pestouna>.
- MYDLÍKOVÁ, Eva. 2021. *Diagnostika syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1834-0.
- NEIL, E., GITSELS, L., THOBURN, J. *Returning children home from care: What can be learned from local authority data?* Child & Family Social Work. 2020;25:548–556. <https://doi.org/10.1111/cfs.12724>.
- OREL, Miroslav, 2020. *Psychopatologie: Nauka o nemocech duše*. 3. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-2529-6.
- PAVLÍKOVÁ, Gabriela, MARTÍNKOVÁ, Kateřina, ŽENÍŠKOVÁ, Jana. 2015. *Metodika rodinných konferencí*. Praha: MPSV ČR.
- PLÍVOVÁ, Viktorie. 2010. *Tisková zpráva: Počet dětí v pěstounské péči stoupá*. MPSV: Praha.
- REICHEL, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3006-6.
- SHERRANDEN, S. M. SLOSAR, B. a M. SHERRANDEN. 2002. *Innovation in Social Police: Collaborative Policy Advocacy*. Social Work. Volume 47, Issue 3. <https://doi.org/10.1093/sw/47.3.209>.
- SOBOTKOVÁ, I., OČENÁŠKOVÁ, V. 2013. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3821-4.

- TAUSSIG, Heather, CLYMAN, Robert and John, LANDSVERK. 2001. *Children Who Return Home From Foster Care: A 6-Year Prospective Study of Behavioral Health Outcomes in Adolescence*. Pediatrics. 108 (1): e10. 10.1542/peds.108.1.e10.
- TOBIÁŠOVÁ, Marcela. 2015. *Otevřený dopis poslancům*. In: rpp.cz [online]. ©nedatováno [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/otevreny-dopis-poslancum/>.
- Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 111/1999.
- Zákon č. 452 ze dne 25. září 1992 o pěstounské péči. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 90/1992.
- ZOGATA-KUSZ, Agnieszka. 2022. *Studijní opora pro předmět Policy advocacy v sociální práci*. Olomouc: Katedra křesťanské sociální práce, CMTF, Univerzita Palackého.